

I. РЕЄСТРАЦІЙНА ФОРМА

№	Назва поля	Вміст поля
1	Назва роботи	Кваліфікаційна магістерська робота
2	УДК	330.131.5:633.1
3	Автор (ПІБ)	Горяк А.В.
4	Дата (рік, місяць, день)	2022, N.05
5	Факультет	Економічний
6	Спеціальність	Економіка
7	Освітня програма	Економіка підприємства
8	Кафедра (шифр, назва)	Економіка П.13
9	Форма навчання	Денна
10	Тема кваліфікаційної магістерської роботи	Економічна ефективність виробництва зернових та зернобобових культур у підприємстві
11	Керівник (ПІБ, науковий ступінь, вчене звання)	К.т.н., доцент Чередніченко О.О.
12	Ключові слова	Економічна ефективність, сільськогосподарське підприємство, виробництво зернових та зернобобових культур, рентабельність, прибуток.
13	Анотація (до 300 символів)	У магістерській роботі розкривається сутність ефективності діяльності підприємства, методи її оцінки та шляхи підвищення. Проаналізовані економічні показники діяльності підприємства. Обґрунтована система заходів підвищення економічної ефективності діяльності підприємства.
<p>Кваліфікаційна магістерська робота, яка подана на плагіат в електронному вигляді повністю відповідає роздрукованому примірнику.</p>		

Магістр

(підпис)

(ПІБ)

Керівник КМР

(підпис)

(ПІБ)

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

11.13 – КМР.1700 «С» 11.10.2021 02 ПЗ

ГОРЯК АЛЬОНИ ВІКТОРІВНИ

2022

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

НУБІП України

УДК 330.131.5:633.1

ПОГОДЖЕНО ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО
Декан економічного факультету ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри економіки

НУБІП України

Діброва А.Д. Байдала В.В..
(підпис) (підпис)
« » 2022 р. « » 2022 р.

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему
Економічна ефективність виробництва зернових та зернобобових
культур у підприємстві

НУБІП України

Спеціальність 051 – «Економіка»
(код і назва)

Спеціалізація Економіка підприємства

(назва)
Програма підготовки освітньо-професійна
(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

НУБІП України

Керівник магістерської
роботи
к.т.н., доцент
(науковий ступінь та вчене звання)
Виконала

Чередніченко О.О.
(ПІБ)
Горяк А.В.
(ПІБ студента)

НУБІП України

Київ – 2022

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економіки
підприємства

д.е.н., професор Байдала В.В.
(науковий ступінь, віснє звання) (підпис) (ПІБ)
«09» 2022 р.

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ СТУДЕНТЦІ

Горяк Альоні Вікторівні

(прізвище, ім'я по-батькові)

Спеціальність

051 – «Економіка»

(коді назва)

Спеціалізація Економіка підприємства

(назва)

Програма підготовки

освітньо-професійна

(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Тема магістерської роботи Економічна ефективність виробництва зернових та зернобобових культур у підприємстві Затверджена наказом ректора НУБіП України від 11.10.2021 р. № 1700 "С"

Термін подання завершеної роботи на кафедру 2022.11.05

(рік, місяць, число)

Вихідні дані до магістерської роботи: Монографії вітчизняних та зарубіжних дослідників, статистичні дані, нормативно-методичні документи, публікації періодичних видань, бухгалтерська та управлінська звітність підприємства.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретико-методичні аспекти економічної ефективності виробництва зернових та зернобобових культур
2. Стан та економічна ефективність виробництва зерна в сільськогосподарському підприємстві «Рось»
3. Шляхи підвищення економічної ефективності зерновиробництва

Перелік графічного матеріалу (за потреби) таблиці, рисунки, схеми

Дата видачі завдання « » 202_р.

Керівник магістерської
роботи

Завдання прийняла до
виконання

(підпис)

Чередніченко О.О.

(прізвище та ініціали)

(підпис)

Горяк А.В.

(прізвище та ініціали студента)

РЕФЕРАТ

Магістерська робота на тему «Економічна ефективність виробництва зернових та зернобобових культур у підприємстві» становить 79 сторінок, має 3 розділи, 18 таблиць, 6 малюнків, 51 використане джерело.

Актуальність теми: проблема забезпечення та підвищення ефективності зернового господарства є однією з ключових у національній аграрній економіці. Конкурентоспроможність зернової продукції значною мірою визначатиме конкурентоспроможність України на світовому аграрному ринку.

Мета роботи: дослідження виробництва зернових та зернобобових культур на підприємстві, визначення показників економічної ефективності виробництва продукції і визначення напрямів її підвищення.

Об'єкт дослідження: діяльність приватного сільськогосподарського підприємства "Рось".

Предмет дослідження: сукупність теоретичних, методичних і прикладних питань підвищення економічної ефективності діяльності підприємства.

Теоретичною та методичною базою в магістерській роботі слугували загальні положення економічної теорії і наступні методи: статистичний, абстрактно-логічний, розрахунково-конструктивний, монографічний та економіко-математичний, методи системного аналізу.

В першому розділі роботи розкриваються теоретико-методичні основи ефективності господарської діяльності підприємства. В другому розділі досліджені сучасний стан і рівень ефективності діяльності підприємства. Третій розділ містить пропозиції щодо шляхів підвищення ефективності діяльності підприємства.

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ, СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ПІДПРИЄМСТВО, ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНОВИХ ТА ЗЕРНОБОВИХ КУЛЬТУР, РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ, ПРИБУТОК.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ ТА ЗЕРНОБОВИХ КУЛЬТУР.....	6
1.1 Господарське значення зернових та зернобобових культур в національній економіці.....	6
1.2. Сутність ефективності та методичні підходи до її визначення у зерновиробництві.....	10
1.3. Формування та регулювання ринку зерна в Україні.....	17
Висновки до розділу I.....	21
РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ПІДПРИЄМСТВІ «РОСЬ».....	23
2.1. Організаційно-економічна характеристика ПСП «Рось».....	23
2.2. Організація виробництва при вирощуванні зернових культур.....	29
2.3. Аналіз досягнутого рівня виробництва зерна в досліджуваному підприємстві.....	35
2.4. Економічна ефективність виробництва зерна та зернобобових в сільськогосподарському підприємстві «Рось».....	38
Висновки до розділу II.....	45
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА.....	48
3.1. Використання новітніх технологій як фактор підвищення економічної ефективності виробництва зерна.....	48
3.2. Оптимізація посівних площ зернових і зернобобових культур.....	54
3.3. Шляхи підвищення конкурентоспроможності виробництва зерна.....	58
Висновки до розділу III.....	64
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	72

ВСТУП

НУБІП України

У розвитку багатьох галузей економіки нашої держави і, передусім, сільського господарства дуже важлива роль приділяється збільшенню обсягів виробництва зерна. Це свідчить про його виняткове значення і різнобічне використання.

НУБІП України

Зерно та продукти його переробки є основою харчування людей, вони є незамінним кормом під час виробництва продукції тваринництва, а також основною сировиною для переробної промисловості.

НУБІП України

Зерно є важливим експортним продуктом та має забезпечувати значні надходження валютних коштів державі. Адже в процесі зберігання зерно майже не втрачає своєї якості, а отже, придатне для створення державних резервів продуктів харчування та кормів.

НУБІП України

Проблема забезпечення та підвищення ефективності зернового господарства є однією з ключових у національній аграрній економіці. Це стратегічним значенням зерна як товару на ринку, і навіть його релію як провідного експортного товару вітчизняних аграрних підприємств. При цьому його частка у експортному потенціалі постійно зростає. Саме тому

НУБІП України

конкурентоспроможність зернової продукції значною мірою визначатиме конкурентоспроможність України на світовому аграрному ринку. Виходячи із зазначеного тема дипломної роботи актуальна [1]

НУБІП України

Над питанням дослідження ефективності працювали такі вчені та економісти: В.Г. Андрійчук, П.І. Гайдучкий, М.І. Лобас, С.І. Мельник, П.Т. Саблук, Д.Ю. Словей, О.М. Шпичак та ін. Дані автори аналізують сучасний

НУБІП України

стан АПК, а саме, визначали фактори, що впливають на тенденцію розвитку зернового комплексу, прогноз можливостей України з погляду експортера

НУБІП України

зерна та зернових виробів. Крім цього залишається ще низка проблем, мало досліджених і тому вони вимагають подальшого дослідження, обґрунтування та практичного вирішення.

Мета магістерської роботи – дослідження виробництва зернових та зернобобових культур на підприємстві, визначення показників економічної ефективності виробництва продукції і визначення напрямів її підвищення.

Предметом дослідження виступають питання підвищення економічної ефективності виробництва зернових та зернобобових культур.

Об'єктом дослідження магістерської роботи є діяльність приватного сільськогосподарського підприємства "Рось". Метою діяльності ПСН «Рось» є отримання прибутку від фінансово-господарської діяльності та задоволення на її основі інтересів засновників, а також економічних та соціальних інтересів працівників від здійснення виробничої діяльності. Спеціалізацією підприємства є галузь рослинництва, основним напрямком – вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур та насіння олійних культур.

Методи дослідження магістерської роботи: аналізу та синтезу, монографічний, економіко-статистичний, розрахунковий, абстрактно-логічний та ін.

Основні завдання:

✓ вивчення теоретичних основ економічної ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства;

✓ оцінка сучасного стану виробництва зернових і зернобобових культур і рівня ефективності діяльності підприємства;
✓ обґрунтування заходів підвищення економічної ефективності виробництва зернових і зернобобових культур.

Для аналізу виробництва рослинництва на підприємстві використовувались такі джерела інформації: форма № 50-сільське господарство "Основні економічні показники роботи сільгосп підприємств"; форма № 29-сільське господарство "Звіт про збирання врожаю сільськогосподарських культур"; - Дані бухгалтерського обліку; - баланс; - звіт про фінансові результати; монографії, статті тощо.

Було висвітлено ряд проблем у наукових конференціях факультетського та міжнародного рівня, що стосуються теми магістерської

випускної роботи. Зокрема видана стаття у співавторстві з науковим керівником на тему: «Економічна ефективність виробництва зернових та зернобобових культур у сільськогосподарському підприємстві» [1], тези:

«Економічна ефективність виробництва зерна в ПСП «РОСЬ» та «Економічна ефективність виробництва зернових та зернобобових культур в аграрних підприємствах» та інші. Також брала участь у конференції «Концептуальні

засади збалансованого розвитку аграрного сектору економіки України в умовах глобальних викликів» на тему доповіді «Забезпечення ефективного виробництва зернових культур у сучасних умовах» на прикладі ПСП «Рось»,

а також на міжнародній конференції «Молодь та науковий прогрес у

суспільно-економічному та освітньому просторі суспільства» на тему «Сучасні тенденції розвитку вітчизняного агробізнесу».

Структура магістерської роботи включає введення, 3 розділи, висновки

до кожного розділу, загальні висновки та пропозиції, перелік використаної

літератури. Також вона містить такі елементи: 18 таблиць, 6 малюнків, список використаної літератури, що становить 51 найменувань. Загальний обсяг роботи – 79 сторінок.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ ТА ЗЕРНОБОВИХ КУЛЬТУР

1.1. Господарське значення зернових та зернобобових культур в національній економіці

Зернове господарство посідає базове місце у сільському виробництві країни та гарантує її продовольчу безпеку, тому воно вважається галуззю стратегічного значення.

Зерно – це не тільки сировина для хлібобулочної, кондитерської та круп'яної промисловості, а й спиртової, пивоварної та медичної галузей. Від ефективності зерновиробництва залежать стан та рівень розвитку тваринництва. Разом з тим у масштабі економічного розвитку країни та її економічного потенціалу зернове господарство відіграє роль одного з головних джерел покращення ресурсного та розвитку експортного потенціалу [2].

Виробництво та реалізація зерна для сільського господарства України має особливе значення, оскільки зернова галузь є лідером для переважної більшості сільськогосподарських підприємств. Українським компаніям доцільно приділяти більше уваги цій галузі для її подальшого розвитку, що сприятиме збільшенню прибутків та прибутків сільськогосподарських підприємств. Адже сприятливі кліматичні умови, вигідне геополітичне та територіально-економічне положення, працьовитий український народ вивели Україну в розряд зернових країн світу.

Виробництво зерна в Україні є провідною ланкою сільського господарства. У структурі доходів від реалізації продукції аграріїв зернові культури посідають чільне місце, тобто вважаються бюджетотворюючою продукцією.

Слід зазначити, що з зерновиробництва характерні певні закономірності розміщення біля держави. Такі особливості зумовлені різним складом земельних та агрокліматичних ресурсів, природних умов, характерних для різних регіонів.

Відомо, що землі України знаходяться у трьох ландшафтних зонах: Поліссі (19% території країни); Лісостеп (34% території); Степ (40%).

Підвищувався рівень розвитку зерновиробництва насамперед за рахунок динаміки таких показників, як склад і структура посівних площ, обсяг валових зборів і рівень урожайності. За статистичними даними, українські аграрії щорічно збирають близько 70 млн. тонн зерна (табл. 1.1.1).

У 2017 році зібрано 60,2 млн тонн, у 2018 році – 61,8; 2019 рік – 70,2; 2020 рік – 75,2; 2021 рік – 64,8 млн грн. тонна. Зібрана площа зернових у 2012 р. зросла на 4,45% до 15,4 млн га Зростання цього показника є надходженням зауначного (на 33%, але 1,3 млн г) збору (табл. 1.1.1).

Варто зазначити, що у 2017-2021 роках найбільші площі пшениці були в Запорізькій, Одеській, Харківській та Дніпропетровській областях. Зазначимо, що за цей період зросли площі цієї культури у Волинській (на 13,1%), Луганській (на 11,8%), Хмельницькій (на 8,4%) та Рівненській (на

7,2%) областях. Найбільші площі посівів ячменю зосереджені в Одеській, Миколаївській, Дніпропетровській, Запорізькій та Херсонській областях. У той же час спостерігається відносно стійка тенденція до скорочення посівних площ ячменю, оскільки виробники зараз віддають перевагу кукурудзі через вищу рентабельність. [3].

Останніми роками найнижчі показники валового збору пшениці спостерігались в Закарпатській, Чернівецькій та Івано-Франківській областях, найвищі – у Харківській, Запорізькій, Дніпропетровській та Херсонській [7].

Найвищі показники збору зернових та зернобобових згідно статистичних даних переважно зафіксовані у 2021 році, зниження лише спостерігається по пшениці, жито, ячмінь та гречка.

Таблиця 1.1.1.

НУБІП УКРАЇНИ

Динаміка зібраних площ, валових зборів та урожайності зернових і зернобобових культур у всіх категоріях господарств

Культура	2017	2018	2019	2020	2021	2021р. до 2017р., %
1	2	3	4	5	6	7
Зібрана площа, тис. га						
Зернові та зернобобові	14641,8	14570,3	14795,1	15291,9	15282,9	104,4
Пшениця	6839,7	6361,2	6603,8	6812,4	6553,5	95,8
Кукурудза на зерно	4083,5	4480,6	4564,2	4986,9	5392,1	132,1
Жито	150,8	171,0	148,5	115,3	137,8	91,5
Ячмінь	2805,2	2501,5	2483,3	2609,2	2376,5	84,7
Овес	210,6	197,9	195,7	181,9	199,1	94,6
Гречка	127,8	185,4	113,4	69,3	84,2	65,5
Валовий збір, тис. тонн						
Зернові та зернобобові	60126,8	61916,8	70056,6	75143,3	64933,5	108
Пшениця	26532,2	26158,3	24606,8	28327,8	24878,4	93,7
Кукурудза на зерно	23328,6	24668,9	35801,2	35880,2	30290,4	129,9
Жито	391,2	507,8	393,9	334,8	456,9	116,9
Ячмінь	8288,5	8284,8	7349,2	8916,9	7636,4	92,2
Овес	488,6	471,5	418,6	422,6	510,1	104,3
Гречка	128,2	180,5	137,3	85,3	97,6	76,2
Урожайність з 1 га зібраної площі, ц						

Продовження табл. 1.1.1

	1	2	3	4	5	6	7
Зернові та зернобобові		41,2	42,6	47,5	49,2	42,6	103,5
Пшениця		38,89	41,2	37,4	41,7	38,5	97,8
Кукурудза на зерно		57,5	55,2	78,5	71,2	56,3	98,5
Жито		25,8	29,7	26,7	28,8	33,3	128,3
Ячмінь		29,6	33,2	29,7	34,3	32,3	109,3
Овес		23,3	23,8	21,3	23,1	25,7	110,4
Гречка		10,1	9,8	12,2	12,4	11,7	116,1

Найбільші показники приросту виробництва пшениці зафіксовано у Донецькій та Луганській областях (33,8% та 61,2% відповідно) та у Харківській області – 23,7%. Лідерами за обсягами валового збору ячменю протягом аналізованого періоду стали Миколаївська, Дніпропетровська, Херсонська, Харківська та Одеська області. Найменші обсяги виробництва зафіксовано у Закарпатській, Чернівецькій, Чернігівській та Волинській областях.

Експерти говорять про велику роль України на світовому ринку зерна. Роль України у світовому виробництві зерна пояснюється такою. Щороку населення світу швидко збільшується: вже досягнуто 7-мільярдної позначки, а до 2050 року воно сягатиме 9 млрд.

Щоб нагодувати таку кількість населення, потрібно на 70% збільшити виробництво продуктів харчування. Насамперед, це стосується зернових культур: рису, кукурудзи та пшениці. Без них неможливо уявити сьогоdnішній та майбутній світ. Серед них – пшениця, яка займає близько 25% орних земель та є найпоширенішою зерновою культурою у перерахунку на посівні площі та іншу (після кукурудзи) по вирощуванню у світі з обсягом виробництва понад 650 млн. т на рік. Основні регіони її вирощування – Австралія, Чорноморський регіон, Китай, Європейський Союз, Індія та Північна Америка.

Оскільки зернова галузь є основою та джерелом сталого розвитку більшості галузей агропромислового комплексу та основою аграрного експорту України, Мінагрополітики України та Українська академія аграрних наук розробили комплексну галузеву програму. «Розвиток зерновиробництва в Україні» та «Зернові культури України». Концепція розвитку зернового господарства України передбачала суттєве збільшення виробництва зерна за рахунок підвищення врожайності, структурну перебудову зернового господарства з метою забезпечення внутрішніх потреб у зерні та повноцінного учасника України на світовому ринку зерна.

Таким чином, зерновиробництво в Україні традиційно належить до стратегічних галузей розвитку не лише сільського господарства, а й народногосподарського комплексу країни загалом. Тому вивчення основних закономірностей інтенсифікації зерновиробництва, впливу різних факторів на підвищення ефективності виробництва та стратегічних напрямів прискорення зростання віддачі вкладених коштів потребує системного підходу та першочергового вирішення. [4].

1.2. Сутність ефективності та методичні підходи до її визначення у зерновиробництві

Визначення сутності поняття ефективності присвячено безліч наукових праць. У той же час, поняття «економічної ефективності» потребує більш детального аналізу. Предметом дискусій економістів залишаються такі питання, як економічна природа нормативів економічної ефективності, ступінь диференціації цих нормативів за галузями, встановлення бази порівняння варіантів [36].

Слово «ефективність» походить від слова «ефект», яке в буквальному значенні з латинського «effectus» означає виконання, дію або від «efficio» – дію виконую. Відповідно до Великого глумачного словника української мови, ефект – результат, наслідок якихось причин, сил, дій, заходів, а ефективність

характеристика будь-якого об'єкта (пристрою, процесу, заходи, виду діяльності), що відображає його суспільну користь, продуктивність та інші позитивні властивості.

Ефективність виробництва – це узагальнене і відбиток кінцевих результатів використання коштів, предметів праці та робочої сили в підприємстві у період времени. Загальну економічну ефективність виробництва називають загальною продуктивністю виробничої системи.

Оскільки процес виробництва характеризується безперервним розвитком у часі та просторі, його якісні характеристики постійно змінюються, що впливає на результат (ефект) та ефективність (рис. 1.2.1)

Рис. 1.2.1. Вплив виробничих факторів на ефективність виробництва

Необхідно відрізнити поняття ефекту та ефективності.

Ефект — це результат дії або наслідок причини (наприклад, економія витрат, звільнення певної кількості працівників тощо).

Ефективність — ефективність використання витрат або ресурсів, що визначається відношенням ефектів до витрат. Ви можете порівняти вартість ефекту або вартість.

За окремими ознаками виділяють різновиди ефективності, кожна з яких має певне практичне значення для системи господарювання. Інформація про класифікаційні ознаки ефективності наведена в табл. 1.2.2.

Таблиця 1.2.2.

Класифікація видів ефективності підприємства

Ознака	Види ефективності
Одержаний результат	Економічна Соціальна
Метод розрахунку	Абсолютна
	Порівняльна
Місце одержання ефекту	Локальна (гомерійна)
	Народногосподарська
Ступінь збільшення ефекту	Первинна
	Мультиплікаційна
	Синергетична

Отже, розглянемо деякі види ефективності діяльності підприємства.

За отриманими результатами можна визначити [5]:

1) економічна ефективність — сукупність показників, що характеризують проміжні та остаточні результати виробництва на підприємстві, організації, установі (обсяг продукції підприємства, прибуток і рентабельність виробництва, економія витрат і т.д.);

2) соціальна ефективність — сукупність показників, що характеризують співвідношення результатів і витрат громадсько-важливих заходів (покращення умов праці та побуту, створення нових

робочих місць, стан навколишнього середовища та ін.). Вона може бути, як позитивна, так і негативна.

За методом розрахунку виокремлюють:

1) абсолютну ефективність – показник, що характеризує загальний обсяг економічного ефекту порівнюючи з розміром витрат і ресурсів окремо і в загальному,

2) порівняльну ефективність – показник, що відображає умовний економічний ефект, отриманий у результаті порівняння і вибору кращого варіанта, що має бути обчислений як відношення економії від зменшення собівартості або збільшення прибутку до різниці капітальних вкладень та інших авансованих витрат між іншим варіантами

За місцем одержання ефекту:

1) локальну (комерційну) – визначає результат діяльності зазначеного підприємства за певний проміжок часу, тобто отримання доходу або прибутку [37];

2) народногосподарську – сукупність результату деяких підприємств у сферах виробництва і споживання окремих виробів.

За ступенем збільшення ефекту:

1) первинну – це одноразова початковий ефективність, отримана як наслідок здійснення виробничо-господарської діяльності підприємства, введення прибуткових технічних, організаційних або економічних заходів [6];

2) мультиплікаційну – це ефективність, отримана як наслідок постійного повторення використання технічних, організаційних або економічних заходів на різних підприємствах народного господарства;

3) синергетичну – ефективність від цілого впливу сукупності різноманітних заходів, коли цілковитий ефект більший арифметичної суми впливу на виробництво кожної інновації окремо, тобто коли кожна інновація підсилює вплив всіх інших.

Проблема підвищення ефективності виробництва полягає в утворенні максимального потенційного результату на кожну одиницю витрачених трудових, матеріальних і фінансових ресурсів. Отже, критерієм ефективності виробництва в макроекономічному масштабі є зростання продуктивності соціальної праці.

Кількісний вираз цього критерію показується через систему показників економічної ефективності виробництва, яка містить дані групи.

1. Узагальнюючі показники економічної ефективності виробництва (рівень задоволення потреб ринку, виробництво продукції на одиницю витрачання ресурсів, витрати на одиницю товарної продукції, прибуток на одиницю загальних витрат, рентабельність виробництва, народногосподарський ефект від використання одиниці продукції) [38].

2. Показники ефективності використання живої праці (трудомісткість одиниці продукції, відносе вивільнення працівників, темпи зростання продуктивності праці, частка приросту продукції за рахунок зростання продуктивності праці, коефіцієнт ефективності використання робочого часу, економія фонду оплати праці, випуск продукції на 1 грн. фонду оплати праці).

3. Показники ефективності використання основних виробничих фондів (капіталовіддача основних фондів, капіталомісткість продукції, рентабельність основних фондів, капіталовіддача частини основного капіталу).

4. Показники ефективності використання матеріальних ресурсів (матеріаломісткість продукції, матеріаловіддача, коефіцієнт використання найважливіших виду сировини і матеріалів, витрати на паливо та енергію на 1 грн. чистої продукції, коефіцієнт вилучення корисних компонентів із сировини) [7].

5. Показники ефективності використання фінансових коштів (коефіцієнт оборотності обігових коштів, тривалість одного періоду

нормованих оборотних коштів, відносно зменшення обігових коштів, питомі капіталовкладення, капіталовкладення на одиницю внесених потужностей, рентабельність інвестицій, термін окупності інвестицій).

6. Показники якості продукції (економічний ефект від покращення якості продукції, частка продукції, яка відповідає кращим світовим і вітчизняним зразкам тощо)

Для предметної оцінки діяльності підприємства використовують систему загальних показників економічної ефективності, які можна подати в наступній послідовності:

1) виробництво валової продукції в розрахунку:

- на один гектар с/г угідь,
- на одного середньорічного працівника,
- на затрачену людино-годину;
- на 100 грн виробничих витрат;
- на 100 грн основних виробничих засобів і оборотних засобів.

2) величина валового та чистого доходу і прибутку в розрахунку:

- на один гектар с/г угідь;
- на одного середньорічного працівника;
- на одну затрачену людино-годину;
- на 100 грн виробничих витрат;
- на 100 грн основних виробничих засобів і оборотних засобів.

3) рівень рентабельності і норма прибутку.

Рентабельність відбиває економічну ефективність виробництва, коли він підприємство з допомогою виручки від продукції (робіт, послуг) повністю відшкодовує витрати на її виробництво і отримує прибуток.

Рівень рентабельності визначається як:

$$P = \Pi / B_v * 100, \quad (1.1)$$

де Π - валовий прибуток від реалізації продукції, робіт, послуг;

B_v - виробничі витрати на реалізовану продукцію (собівартість).

Норма прибутку — це відношення прибутку до середньорічної вартості основного і оборотного капіталу.

$$Нп = \Pi / (Кесн + Коб) * 100 \quad (1.2).$$

З економічного погляду норма прибутку показує, скільки грошових одиниць прибутку приносить будь-яка грошова одиниця виробничих фондів.

Зростання цього, як і показника рівня рентабельності, свідчить про підвищення ефективності виробництва. У результаті економічного аналізу визначають формування собівартості всього зерна і собівартості 1 ц. Об'єкти

для визначення собівартості продукції в рослинництві – це зерно, стебла кукурудзи, солома, картопля, цукрові буряки та бадилля [8].

Економічна ефективність сільськогосподарського виробництва означає отримання певної кількості продукції з одного гектара земельної площі від голови худоби при найменших витратах праці та коштів на виробництво продукції.

На ефективність виробництва зерна впливає значна кількість різних чинників. Фактори ефективності виробництва зерна складають всю сукупність рушійних сил та причин, що впливають на різноманітність показників.

Актуальним є такий їх поділ на групи:

- 1) зміни техніко-технологічного рівня виробництва зернової продукції;
- 2) мотивація, управління та організація виробництва та праці;
- 3) об'єми та структура виробництва;
- 4) інші фактори впливу.

Отже, ефективність, як економічна категорія відображає співвідношення між одержаними результатами і витраченими на їх досягнення ресурсами.

1.3. Формування та регулювання ринку зерна в Україні

Зернове господарство посідає важливе місце економіки держави. Для забезпечення його ефективності рівень виробництва зерна має повністю задовольняти потреби внутрішнього попиту та забезпечувати зростання експортного потенціалу країни.

Відповідно до Національної програми розвитку сільського господарства нарощування виробництва та покращення якості зерна здійснюватиметься на основі: розширення застосування інтенсивних технологій вирощування зернових культур на площі до 7 млн. га, у тому числі озимої пшениці до 5, кукурудзи – до 2 млн. га, впровадження нових сортів та гібридів; застосування вискоєфективної зернозбиральної техніки, створення мобільних госпрозрахункових загонів, що забезпечить скорочення термінів збирання зернових культур до 10-12, а кукурудзи – до 15-20 днів та додаткове одержання 4 млн. тонн зерна; будівництво механізованих зерносховищ, критих струмів та сушильного господарства; збільшення виробництва продовольчого зерна на експортні цілі до 5 млн. т [9].

Проблема збільшення виробництва зернових культур зумовлює необхідність визначення його раціональної структури як з точки зору використання агрокліматичного потенціалу, так і кон'юнктурою ринку. Підраховано, що в масштабах України оптимальною вважається структура валового збирання зерна: зерно озимини повинне займати 57 – 65 %, з них пшениця – 51 – 59 %; ярі зернові – 43 – 45 %, їх ячмінь – 14 – 18, овес – 2,6 – 3,8, просо – 0,7 – 1,3, гречка – 0,8 – 1,1, кукурудза – 10 – 13, зернобобові - 5% [39].

Внутрішній ринок зерна має формуватися лише на рівні близько 110 кг душу населення чи 5 – 6 млн. т борошна і круп. Держава має стати на шлях регульованого ринку, забезпечити збут продукції (у межах 5 – 8 млн. т за державним контрактом) та гарантовані мінімальні (граничні) ціни. Для реалізації такої програми необхідно скоротити витрати продовольчого зерна

на фуражні цілі та втрати його на всіх стадіях виробництва та транспортування.

Ринок зерна в Україні з погляду формування товарних ресурсів докорінно відрізняється від західноєвропейської моделі. Ці скасування визначає тип підприємства, саме його багатогалузевість (крім фермерських господарств), де 70% вирощеного врожаю залишається в товаровиробника на господарські потреби (насіння, корми, натуральну оплату та інших.)

Характерна риса сучасного ринку – обмеженість як попиту, і пропозиції. У середньому за останні роки склалася така структура каналів реалізації зерна: заготівельним організаціям продано 15% товарного зерна, населенню через систему громадського харчування (включно з продажем і видачею натуроплати) – 29, на ринку – 23, за бартерними угодами – 33%. За структурою продукції пшениця становить 66 % від загального обсягу реалізованого зерна, ячмінь – 16,6, жито – 4, просо, гречка – 2, кукурудза – 8, овес – 1,2 та зернобобові – 1,4 % [40].

Умови ринку змушують товаровиробників удосконалювати структуру виробництва зерна у напрямі розширення найефективніших зернових культур.

Суть проблеми насамперед полягає у концентрації матеріально-технічних та фінансових ресурсів у конкурентоспроможних галузях, виходячи з місцевих кліматичних умов. В одному випадку це виробництво озимої пшениці, проса, кукурудзи, в іншому озимої пшениці, жита, гречки, гороху і т.д.

З практичної точки зору (в будь-яких умовах) вирішальне значення й надалі матиме озимий клин господарства, ставка на парові попередники та інтенсивні технології, на раціональне поєднання озмих із тією чи іншою групою ярих. Фактори ефективності галузі, на яку припадає близько 50% ріллі, впливатимуть із контексту науково-обґрунтованої системи землеробства, а їх першоосновою є комплекс заходів щодо підвищення родючості ґрунтів. [10].

Суб'єктами ринку зерна та зерно продуктів є всі категорії сільськогосподарських підприємств та господарств, підприємства

харчосмакової галузі, заготівельні організації, комерційні структури, оптова та роздрібна торгівля, аграрні біржі тощо.

Зернова спілка створена для того, щоб можна було продавати за гроші врожай на кілька років наперед. По-друге, необхідно забезпечити стабільні умови для виробника та споживача зерна всередині країни, переведення виробництва та використання зерна у процес нормального регульованого ринку.

З метою стабілізації ринку зерна створено: Державний інтервенційний фонд стабілізації зернового ринку в Україні метою якого є забезпечення поступового переходу до саморегульованого ринку продовольчого зерна; забезпечення продовольчої безпеки держави шляхом створення державних запасів продовольчого зерна; підтримка вітчизняних виробників зерна шляхом забезпечення стабільного рівня цін на ринку продовольчого зерна протягом року, сприяння збільшенню обсягів виробництва продовольчих зернових, регулювання регіональних зернових ринків, підтримка доступного для споживачів рівня цін на зерно та зернову продукцію.

Майно інтервенційного Фонду складається із запасів зерна, коштів та ресурсів державного резерву та його стабілізаційної закупівлі на біржовому та позабіржовому ринках.

Інтервенційний Фонд здійснює: - дослідження, нагляд та аналіз ринку зерна в Україні; розроблення прогнозів та надання пропозицій щодо розвитку ринку зерна в Україні та її регіонах, стабілізаційну закупівлю та продаж запасів зерна, пов'язані з ними операції; підготовку обґрунтувань необхідності стабілізаційних дій та подання їх до розгляду Державної комісії з формування ринку виробництва [11].

Втручання в ситуацію на ринку продовольчого зерна проводиться з метою запобігання різкій зміні цін на біржовому ринку, що може зашкодити як виробникам, так і споживачам. Втручання відбувається шляхом купівлі чи продажу на ринку відповідних регіонів зерна відповідно до обсягів стабілізаційних заходів.

НУБІП УКРАЇНИ

Стабілізаційне втручання (купівля або продаж) починається після того, як умови, за яких проводиться втручання, спостерігалися впродовж проміжку часу, що перевищує 30 днів. Обсяги стабілізаційних заходів затверджуються

Державною комісією по формуванню ринку продовольства за обґрунтованим поданням Міністерства аграрної політики України, погодженим з іншими зацікавленими міністерствами

НУБІП УКРАЇНИ

Стабілізаційна купівля здійснюється Фондом за цільовими цінами за зниження ціни. Стабілізаційний продаж здійснюється Фондом за цільовими

цінами у разі зростання ціни. Стабілізаційна продаж чи купівля здійснюються

НУБІП УКРАЇНИ

Фондом на товарних біржах відповідних регіонів через уповноважені контролюючі брокерські контори відповідних районів [41].

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

Висновки до I розділу

1. Зернове господарство є особлива галузь агропромислового комплексу, що зумовлює в сучасних умовах рівень розвитку цілого аграрного сектору економіки країни. Серед базової сільськогосподарської продукції, яка гарантує продовольчу безпеку країни, зерно займає особливе місце. Це зумовлено винятково важливим його значенням безпосередньо для виготовлення висококалорійних продуктів харчування і насамперед хліба. У більшості країн світу хлібним продуктам, як основному продукту харчування населення, немає ніякої альтернативи.

2. Зростання світової потреби на зерно у великій мірі вплинули на організацію виробництва зерна в Україні. країна – одна з небагатьох країн світу, яка має не лише відповідні земельні природно-кліматичні ресурси, а ще й нереалізований потенціал значного збільшення виробництва зерна. Як показує вивчення практики виробництва зерна, сьогодні передові технології виробництва зерна та фактор урожайності знаходяться на стадії активної розробки. Вже сьогодні Україна виходить до лідерів щодо обсягів виробництва зерна та експорту його на світовому ринку.

3. Вироблення зернової продукції є головним напрямом в АПК України. Три основні культури, що формують валове виробництво в рослинництві України – це пшениця, ячмінь та кукурудза, про це говорить дані державної служби статистики України щодо обсягів виробництва зернових та зернобобових культур [12].

4. Як показує вивчення економічних джерел, необхідною умовою збільшення врожайності основних зернових культур, адаптації галузі до умов ринку, формування конкурентоспроможності її продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках є її інтенсифікація виробництва. Інтенсивний шлях розвитку характерний для всіх країн, які прагнуть стати лідерами на світових ринках збуту сільськогосподарської продукції.

5. При оцінці характерних показників економічної ефективності виробництва зерна головним питанням є визначення ефекту. Ефективність

може розглядатися у різноманітних аспектах, а саме: виробничому, маркетинговому, економічному та екологічному. При розрахунку економічної ефективності виробництва зернових та зернобобових культур використовують відношення результату виробництва до затрат, понесених на це. Під результатом економічної діяльності підприємства можна розглянути, як розмір прибутку, так і рівень рентабельності, та показники, що характеризують його конкурентоспроможність на ринку, тобто частка ринку, якість виробленої продукції, імідж продукції та інше..

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ПІДПРИЄМСТВІ «РОСЬ»

2.1. Організаційно-економічна характеристика ПСП «Рось»

Приватне сільськогосподарське підприємство "Рось" (ПСП "Рось") - це приватне підприємство недержавної форми власності, яке було засновано 10.02.2004 року в селі Петрівка-Попівка Звенигородського району Черкаської області.

Підприємство знаходиться у лісостеповій частині України. Клімат там помірно континентальний. Зима м'яка, і спостерігаються часті відлиги. Літо зазвичай тепле та спекотне, західні вітри приносять багато опадів. Середня температура холодного місяця січня становить 5,9°C, а влітку - 20°C. Рельєф в цілому представлений рівнинами, ґрунти - це найбільш родючі чорноземи. Сприятливий клімат та географічні умови розташування дають всі умови для ведення економічної діяльності ПСП «Рось».

Підприємство веде свою діяльність на основі Статуту, Цивільного та Господарського кодексів України, Закону України «Про господарські товариства» та інших діючих в Україні актів законодавства, код ЄДРПОУ - 32745731. Юридична адреса підприємства: 19313, Черкаська обл., Звенигородський район, с.Петрівка-Попівка, вул. Шевченка, буд. 96.

Засновник і директор цього підприємства є Томіленко Віктор Дмитрович, який також кінцевий бенефіціар власник (контролер) підприємства. Статутний внесок Томіленко В.Д. становить 10000 грн, що є 100 % від загальної суми.

Головний вид економічної діяльності господарства - це «01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур». Іншими видами діяльності є 01.41 Розведення ВРХ

молочних порід, 01.46 Розведення свиней, 01.50 Змішане сільське господарство та інші види діяльності.

Мета ПСП «Рось» - отримання прибутків від фінансово-господарської діяльності і задоволення на їх основі інтересів засновників, а також економічних і соціальних інтересів працівників цього підприємства від здійснення виробничої діяльності.

Для аналізованого підприємства характерна лінійна внутрішня організаційна структура, що передбачає цілковиту підпорядкованість нижньої ланки управління вищій ланці.

Найвищою частиною управління підприємством є директор Томіленко В.Д., безпосередньо йому підпорядковуються: головний агроном, головний бухгалтер, голова служби безпеки, спеціаліст по поставкам, головний інженер і інженер-енергетик. Всі інші працівники є нижчою ланкою управління підприємством і підпорядковуються вище вказаним працівникам господарства.

Лінійна схема внутрішньої організації структури ПСП «Рось» управління має такі переваги, що для неї характерно простота між зв'язків, оперативність прийняття всіх рішень, безпосередній контроль за їх виконанням, несуперечливі розпорядження для підлеглих, бо кожен з них має лише одного керівника.

Земля це основний засіб виробництва в сільськогосподарських підприємствах. Земельні ресурси мають багато специфічних особливостей, що дуже відрізняють їх від інших засобів виробництва і роблять великий вплив на економіку с/г підприємств [13]:

- земля є продуктом багатовікового природно-історичного розвитку;

- незамінна, без неї неможливий виробничий процес;

- володіє територіальною протяжністю, просторово обмежена, її поверхню не можна збільшити;

- їй властиво сталість місця розміщення;

- володіє багатоплановим характером використання;

- неоднорідна за своєю якістю;

не зношується, і при раціональному використанні її

родючість і продуктивність зростають (родючість верхнього шару

землі - ґрунту - залежить від результатів праці).

Розмір с/г угідь становить 895 га станом на 2021 рік. Всі сільськогосподарські угіддя підприємства займає рілля протягом 3 останніх років без змін. Склад і структуру сільськогосподарських угідь досліджуваного

підприємства за 2019 – 2021 рр. подано у табл. 2.1.1.

Таблиця 2.1.1.

**Земельні угіддя сільськогосподарського підприємства «Рось»
протягом 2019 – 2021 рр.**

Види угідь	2019 р.	2021 р.	2021 р. у % до 2019 р.
Всього с.-г. угідь, га	741	895	120,8
У т.ч. рілля	741	895	120,8

У господарстві «Рось» протягом 3 останніх років площа с/г угідь зростала, у 2021 р порівняно з 2019 р збільшилась на 154 га, це говорить про незначне розширення галузі рослинництва на досліджуваному підприємстві.

Всі с/г угіддя представлені у вигляді рілля, це свідчить про те, що вони використовуються під посіви різних с/г культур, а не для розведення тваринництва, так як підприємство має рослинницький напрям виробництва.

За користування землею господарство виплачує людям орендну плату в грошовому або натуральному виразі. Розмір орендної плати залежить від обсягу паю, а також грошової оцінки землі [14].

Рівень забезпеченості ресурсами підприємства передбачає їх господарську діяльність, а також ефективність використання виробничих ресурсів. Поряд із засобами виробництва і землею важливим виробничим фактором є праця. Забезпечують здатність до праці трудові ресурси. Їхню

соціальну сутність складають люди в певних виробничих умовах. Трудові резерви у статистиці — кількість людей, готових працювати за наймом. У різних країнах цей показник розраховується по-різному. Робоча сила сільськогосподарських підприємств — це частина працездатного населення, яка володіє фізичними та розумовими здібностями та знаннями і практичні навички для якісного і своєчасного виконання передбачених технологією робіт у цій сфері матеріального виробництва (таблиця 2.1.2).

Таблиця 2.1.2.

Трудові ресурси ПСП «Рось»

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. у % до 2019 р.
Середньооблікова кількість працівників, осіб	26	21	23	88,7
у тому числі: рослинництва	14	10	14	85,8
тваринництва	12	11	9	90,8
Відпрацьовано у с.-г. виробництві всього, тис. люд.-год.	53133	43156	47241	87,9
Відпрацьовано одним працівником за рік, люд.-год.	1968	1962	1968	100,0
Коефіцієнт використання трудових ресурсів, всього	0,88	0,98	0,95	105,6
Вартість валової продукції, тис. грн.	18565,5	10563,2	18640,2	100,4
Вартість валової продукції, тис. грн. на 1-го працівника	687,6	480,1	776,7	113,0
на 1 люд.-год, грн.	0,35	0,24	0,39	112,9
на 1 га с.-г. угідь	25,05	16,43	20,83	83,0

Проаналізувавши дані вищенаведеної таблиці можна відзначити, що коефіцієнт використання трудових ресурсів знаходиться у правильних межах, тобто працівники майже повністю відпрацьовують свій фактичний час по

відношенню до максимального фонду робочого часу працівників. Крім цього показник зростає протягом останніх 3-х років, що свідчить про поліпшення стану трудових ресурсів на ПСП «Рось». У 2021 р. він становив 0,95. Вартість валової продукції залишалась приблизно на одному ж рівні у 2021 р. порівняно з 2019 р. Основні показники використання трудових ресурсів на підприємстві свідчать про раціональне та ефективне використання наявних ресурсів.

Також важливим показником для підприємства є забезпеченість основними виробничими засобами (табл. 2.1.3).

Основні засоби — це матеріальні цінності, які призначені для використання як засоби праці більше одного року в господарській діяльності, а також для адміністративних, соціально-культурних і побутових потреб. Саме так слід розуміти поняття основних засобів для цілей бухгалтерського обліку.

Таблиця 2.1.3.

Показники забезпечення виробничими ресурсами ПСП «Рось»

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. у % до 2019 р.
1	2	3	4	5
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн	5 449	6 433	9 262	169,9
Середньорічна вартість оборотних засобів, тис. грн	11 412	12 445	14 899	130,6
Середньорічна чисельність працівників, чол	27	22	24	88,9
Площа с.-г. угідь, га	741	590	895	120,8
В т.ч. ріллі	741	590	895	120,8
Припадає основних засобів на 1 га с/г угідь, грн	7354	10903	10348	140,7

Продовження табл. 2.1.3

Припадає оборотних засобів на 1 га с/г угідь, грн	15400	21092	16646	108,1
Припадає €/г угідь на працівника, га	27,4	26,8	37,3	135,9
В т.ч. ріллі, га	27,4	26,8	37,3	135,9
Навантаження рілля на 1 еталонний трактор, га	406	344	375	92

Проаналізувавши показники забезпечення виробничими ресурсами

ПСП «Рось» бачимо, що середньорічна вартість основних засобів зростає на 69 % у 2021 р. порівняно з 2019 р. це зумовлено тим, що збільшується площа посівів для вирощування продукції рослинництва і відповідно потрібно більше технічних засобів для обслуговування с/г угідь та забезпечення посівних, збиральних та інших процесів. Аналогічна ситуація й з оборотними засобами виробництва [15].

Проте цікаво те, що відслідковується тенденція до зменшення чисельності працівників за умови того, що розширюється виробництво. Це свідчить про поліпшення використання технологій, розвиток технічно-технологічної бази підприємства, тому це дозволяє зменшити кількість робочих, при цьому не погіршивши показників використання робочого часу.

У 2021 р. на 1-го працівника припадає 37 га рілля, навантаження рілля на 1 еталонний трактор становить 375 га.

Тому ефективність діяльності підприємства в сучасних умовах залежить від багатьох різноманітних факторів, як зовнішніх, так і внутрішніх. Основним фактором, що впливає на ефективність управління підприємством, є ефективність управління його ресурсами. Водночас слід зазначити, що в сучасній економічній літературі досі немає єдиної думки щодо визначення поняття «ресурси підприємства» та їх складу. Ресурси надходять на підприємство, використовуються для досягнення його цілей і дають результат, який схематично представлено на рис. 2.1.1.

НУБ

НУБ

НИ

НИ

Рис. 1. Місце ресурсів у системі управління підприємством

НУБ

Тож у зв'язку з цим вважаю ресурси підприємства важливим чинником, що впливає на результат та забезпечує досягнення цілей управління сучасним підприємством.

НУБ

2.2. Організація виробництва при вирощуванні зернових культур

НУБ

Рациональна організація виробничих процесів при вирощуванні зернових культур сприяє збільшенню врожайності та валового збирання зернових культур, а також підвищенню їх ефективності. Переробка зернових культур організована таким чином, що створюються оптимальні умови для їх розвитку та одержання високих урожаїв. Правильна організація трудових процесів у виробництві зерна заснована на раціональному розміщенні людей та знарядь праці, а також інтенсивному їх використанні [42].

НУБ

Організація виробничих процесів при вирощуванні зернових культур включає:

якісну підготовку ґрунту;

посівний матеріал;

догляд за посівами;

збирання отриманого врожаю.

НУБ

НИ

Економічна оцінка нової (раціональної або існуючої) структури посівної площі проводиться за деякими показниками:

- вихід валової та товарної продукції (у вартісному виразі) з одиниці площі сільськогосподарських культур;

- продуктивність культур та їх угруповань;

- продуктивність праці при вирощуванні сільськогосподарських культур;

- розмір прибутку та чистого доходу на 1 га посівів;

- витрати матеріальних ресурсів і коштів на 1 га посіву окремих культур, їх груп;

- собівартість одиниці продукції, рентабельність виробництва окремих культур, їх груп і галузі в цілому.

Галузь рослинництва включає вирощування великої кількості сільськогосподарських культур, які об'єднані в чотири однорідні групи:

- зернові та бобові;

- технічні культури;

- картопля, овочі та баштанні;

- кормові культури [16].

Відсоткове співвідношення площі посіву окремих культур та їх груп в загальній площі посіву має вплив на урожайність, загальну продуктивність землі, стан кормової бази і впливає на розвиток тваринницької галузі, а тому і визначає рівень виробництва продукції кожного аграрного сектору.

Структура посівних площ залежить від багатьох факторів. Головні з них: структура с/г угідь, їх якість, виконання завдань щодо продажу продукції, спеціалізація, забезпеченість основними засобами виробництва і трудовими ресурсами, а також кліматичні умови.

Раціональна структура посівної площі забезпечує виробництво потрібної кількості зерна, овочів, картоплі, технічних і кормових культур в необхідному асортименті, а всі культури - добрими попередниками і веде до створення відповідних агротехнічних і економічних умов, а на цій основі -

підвищує загальну урожайність. Така структура дає можливість продуктивно використати ріллю, а також створює можливість для забезпечення раціональних сівозмін, так як кожній культурі необхідний добрий попередник.

Розглянемо структуру посівних площ в динаміці на досліджуваному підприємстві ПСП «Рось» (табл. 2.2.1).

Таблиця 2.2.1.
Посівні площі сільськогосподарських культур та їх структура

Культури	2019 р.		2020 р.		2021 р.	
	площа, га	%	площа, га	%	площа, га	%
Посівна площа – всього	741	100,0	590	100,0	895	100,0
Озима пшениця	279	37,7	89	15,1	189	21,1
Кукурудза на зерно	161	21,7	26	4,4	88	9,8
Ячмінь ярий	36	4,9	102	17,3	65	7,3
Жито	-	-	14	2,4	-	-
Соняшник	265	35,8	179	30,3	148	16,5
Соя	-	-	180	30,5	405	45,3

Протягом аналізованого періоду площа сільськогосподарських культур підвищилася на 154 га. Протягом цього періоду підприємство «Рось» займалось вирощуванням таких культур: озима пшениця, кукурудза на зерно, ячмінь ярий, жито, соняшник, соя.

Найважливішим напрямком у 2019 році було вирощування пшениці, яка представлена у загальній структурі посівної площі (38 %), а у 2021 році найбільше під посіви займала соя, тобто підприємство переорієнтувалось (рис. 2.2.1). Це зробили в першу чергу задля правильного використання земельних угідь, раціональної чергування сівозміни. А також соя має ряд переваг порівняно з іншими культурами. До переваг вирощування сої за класичною технологією можна віднести те, що обробіток ґрунту дає можливість переорати рослинні рештки, насіння бур'янів, а також внести добрива та/або гній.

Структура посівних площ у 2021 р. у ПСП "Рось"

Рис.2) 2.1. Структура посівних площ у 2021 р. у ПСП "Рось"

Поліпшення структури посівних площ для підприємства необхідно проводити двома шляхами [43]:

- заміна менш продуктивних культур і сортів більш продуктивними без зміни даної системи землеробства;

- реорганізація системи господарства, а саме зміна складу та зв'язку галузей співвідношення землеробства та тваринництва.

Це організаційні зміни економіки, зокрема у структурі посівних площ.

Урожайність – це сукупність валового збору врожаю та площі, з якої він був зібраний, що вимірюється в центнерах з 1 га площі, з якої було зібрано врожай [17].

Проаналізуємо динаміку урожайності на основі головних сільськогосподарських культур господарства, які представлені у загальній структурі валової продукції (таблиця 2.2.2).

Таблиця 2.2.2

Динаміка урожайності основних сільськогосподарських культур,
ц/га

Культура	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. в % до 2019 р.
Пшениця	46	53	61	132,4
Кукурудза на зерно	81	92	106	132,2
Ячмінь ярий	35	37	39	112,6
Жито	-	-	32	-
Соняшник	22	25	36	174,6
Соя	-	26	26	-
Овес	66	71	80	122,2
Ріпак	15	18	21	132,1

Зробивши аналіз вищенаведених даних, слід відзначити, що переважна більшість культур підприємства має тенденцію до збільшення урожайності.

У 2021 року урожайність соняшника становила 36 ц/га порівняно з 2019 р. – 22 ц/га, тому це є найвищий показник за останні роки. Підприємство це зробило за рахунок підвищення якості посівного матеріалу, дотримання правильних строків сівби задля збереження вологи в ґрунті та дотримання технології.

Тому під посіви соняшнику використовують лише глибокий обробіток ґрунту – оранку або глибоке розпушення [18].

Проте урожайність сої залишилась на одному рівні. Стримуючі фактори для підвищення урожайності сої це:

- погодні та кліматичні умови;
- біотичні фактори (шкідники, хвороби, бур'яни);
- генетичні (сортові) обмеження.

При плануванні посівних площ сільськогосподарських культур для підприємства враховуються - потреби в конкретних видах продукції рослинництва; конкурентоспроможність (ефективність) окремих культур;

обмеження в сівозміні, земельних, трудових, фінансових і матеріальних ресурсах.

Проаналізуємо вплив зміни посівної площі основних культур на валове виробництво продукції рослинництва (таблиця 2.2.3).

Таблиця 2.2.3

Вплив зміни структури посівних площ на вартість валового виробництва

Культура	Посівна площа, га		Врожайність, ц/га		Ціна 1 ц продукції 2021 р., грн	Вартість продукції, тис. грн.	
	2019 р.	2021 р.	2019 р.	2021 р.		при площі посіву 2019 р. і врожайності 2021 р.	2021 р.
Озима пшениця	279	189	45	60	550	9207	6237
Кукурудза на зерно	161	88	80	105	500	8453	4620
Ячмінь ярий	36	65	34	38	525	718	1297
Соняшник	265	148	20	35	1100	10203	5698
Соя	-	405	-	24	1300	-	12636
Разом	741	895	x	x	x	28580	30488

З даних таблиці 2.2.3. видно, що спостерігається зміна структури площ зернових культур, з цього висновок, що валовий збір зерна змінився не лише за рахунок збільшення посівної площі, підвищення врожайності, а й за рахунок зміни структури посівних площ. Для виявлення впливу окремих факторів на зміну валового збору зерна скористаємося методикою індексного аналізу.

Зміни валового збору зерна і тих факторів, що характеризують індекси:

1) загального валового збору

НУВІП УКРАЇНИ

2) розміру посівної площі
3) структури посівної площі
4) урожайності

Валовий збір ячменю ярого зріс у 2 рази. Вирішальним фактором зростання валового збору зерна стала посівна площа, яка збільшилася в 1,8 рази. Продуктивність зросла на 11%. Оскільки змінилася структура посівних площ, цей фактор збільшив валову собівартість збирання ярого ячменю на 80%.

НУВІП УКРАЇНИ

2.3. Аналіз досягнутого рівня виробництва зерна в досліджуваному підприємстві

Природно-кліматичні умови та природна родючість земель Черкаської області сприятливі для вирощування всіх зернових культур, забезпечуючи виробництво значних обсягів високоякісного зерна, здатного задовольнити не тільки внутрішні потреби, а й експорт. У зв'язку з цим подальший розвиток галузі потребує перегляду ряду положень, що стосуються технічної, технологічної, організаційної та економічної складових вирощування зернових і зернобобових культур.

Нераціональне використання земельних ресурсів призводить до виснаження і деградації ґрунтів, зменшення в них вмісту гумусу та поживних речовин. Недостатня якість трудових ресурсів, тобто незацікавленість у належному здійсненні с.-г.

Рівень розвитку зернового виробництва, насамперед, становив такі натуральні показники, як динаміка посівних площ, валових зборів і врожайності [19].

Аналіз стану виробництва зернових та зернобобових культур у ПСП «Рось» за 2019 – 2021 рр. наведено в табл. 2.3.1.

Таблиця 2.3.1

Валові збори продукції сільськогосподарських культур у

2019 - 2021 рр., ц

Культура	Роки			2021 р. у % до 2019 р.	% у загальній структурі 2021 р.
	2019	2020	2021		
Культури зернові та зернобобові	32997	16680	28602	86,7	100
У т.ч. пшениця	12552	4639	11320	90,2	39,6
Кукурудза на зерно	12912	2358	9252	71,7	32,3
Ячмінь	1225	3655	2453	200,2	8,6
Жито	-	412	-	-	-
Культури зернобобові сушені	1010	607	-	-	-
Насіння соняшнику	5298	4829	5172	97,6	18,1
Насіння сої	-	180	405	-	1,4

Аналізуючи дані таблиці, слід відзначити, що валовий збір по досліджуваних зернових та технічних культурах у 2019 р. та 2021 р. залишався приблизно на одному ж рівні, однак у 2020 р. він був менший у 2 рази, це спричинено зменшенням площі посіву культур, а також зниженням урожайності через несприятливі погодні умови.

Бачимо, що у загальній структурі валового збору продукції рослинництва найбільше займає пшениця – 39,6 % та кукурудза на зерно – 32,3 %. Ці культури забезпечують найбільшу частину доходу ПСН «Рось». Валовий збір ячменю зріс у 2 рази у 2021 р. порівняно з 2019 р. Це спричинили вплив 2-х факторів, а саме: збільшення посівної площі на 29 га та підвищення урожайності на 4 ц/га. Валовий збір кукурудзи на зерно зменшився на 28 % у 2021 р. порівняно з 2019 р.

Загальну зміну виробництва продукції рослинництва у досліджуваному підприємстві визначимо за допомогою вартості валової продукції рослинництва в співставних цінах 2010 року (таблиця 2.3.2).

Таблиця 2.3.2.

Вартість продукції рослинництва у динаміці за поточними цінами та за співставними 2010 року

Культура	Роки			2021 р. у % до 2019 р.
	2019	2020	2021	
Вартість валової продукції за поточними цінами, тис. грн у т.ч. пшениця	6276,0	2551,5	6792,0	108,22
Кукурудза на зерно	6456,0	1296,9	5551,2	85,99
Ячмінь	588,0	1827,5	1275,6	216,93
Насіння соняшнику	5245,5	4734,3	5021,4	95,73
Соя	-	153,0	-	-
Вартість валової продукції за співставними цінами, тис. грн у т.ч. пшениця	1289,7	476,7	1163,1	90,18
Кукурудза на зерно	1385,1	252,9	992,5	71,65
Ячмінь	116,9	348,7	234,0	200,24
Насіння соняшнику	1505,7	1372,5	1469,9	97,62
Соя	-	42,5	-	-

З даних таблиці видно, що вартість реалізованої продукції збільшилась у 2021 році порівняно з 2019 роком. Це спричинено перш за все незначним зростанням ціни. Якщо ж порівнювати вартість продукції за співставними цінами – бачимо у загальному незначне зменшення вартості у 2021 році, це означає, що валовий збір продукції мав тенденцію до зменшення у порівняльному періоді.

Аналізуючи дані можна спостерігати приблизно один рівень виробництва зерна та зернобобових культур у 2021 р. порівняно з 2019 р., однак суттєве збільшення у порівнянні з минулим роком. При чому виробництво пшениці та кукурудзи на зерно збільшилося більш ніж у 2,5 рази у 2019 році.

Збільшення виробництва зерна та зернобобових культур відбулося під впливом урожайності і розмірів посівних площ. За досліджуваний період урожайність зерна та зернобобових культур зростає на 30 %.

Виходячи з проведеного дослідження з'ясовано, що основним фактором, що впливає на формування виробництва зерна та зернобобових культур є рівень урожайності зернових культур.

Незважаючи на збільшення обсягів виробництва зерна та зернобобових культур в с/г підприємствах залишається багато запитань, які потребують їх вирішення. Це зокрема, як брак коштів на придбання ефективного обладнання та техніки, якісних систем удобрення та інше [44].

2.4. Економічна ефективність виробництва зерна та зернобобових в сільськогосподарському підприємстві «Рось»

Рівень економічної ефективності функціонування будь-якої галузі, зокрема й зернової, багато в чому залежить від собівартості продукції – основного показника конкурентоспроможності продукції, галузі, підприємства. Тому зниження собівартості одиниці виробленої продукції є основним напрямом підвищення економічної ефективності експлуатації.

Витрати понесені на виробництво продукції рослинництва та інших виробництв у с/г формують за об'єктами обліку, планування й визначення собівартості продукції (калькулювання), а також за центрами відповідальності (підрозділами підприємства тощо) [45].

Розрізняють виробничу та повну собівартість продукції. У собівартість продукції включаються витрати на її виготовлення. Загальна собівартість

включає собівартість продукції, а також адміністративні та маркетингові витрати. Розподіл витрат на виробництво продукції зернової промисловості представлено в таблиці 2.4.1. Структура витрат по основних культурах зернового господарства сільськогосподарського підприємства Черкаської області Звенигородського району представлена в таблиці нижче.

З наведених розрахункових даних бачимо, що в структурі витрат по кожному виду зернових культур найбільшу частку займають матеріальні витрати. Зокрема, при вирощуванні пшениці у 2021 році частка прямих матеріальних витрат була 65,7 %, з них витрати на мінеральні добрива склали 31 %, інші витрати – 42 %. При вирощуванні кукурудзи на зерно та ячменю частка матеріальних витрат становила відповідно 73 % та 50 %.

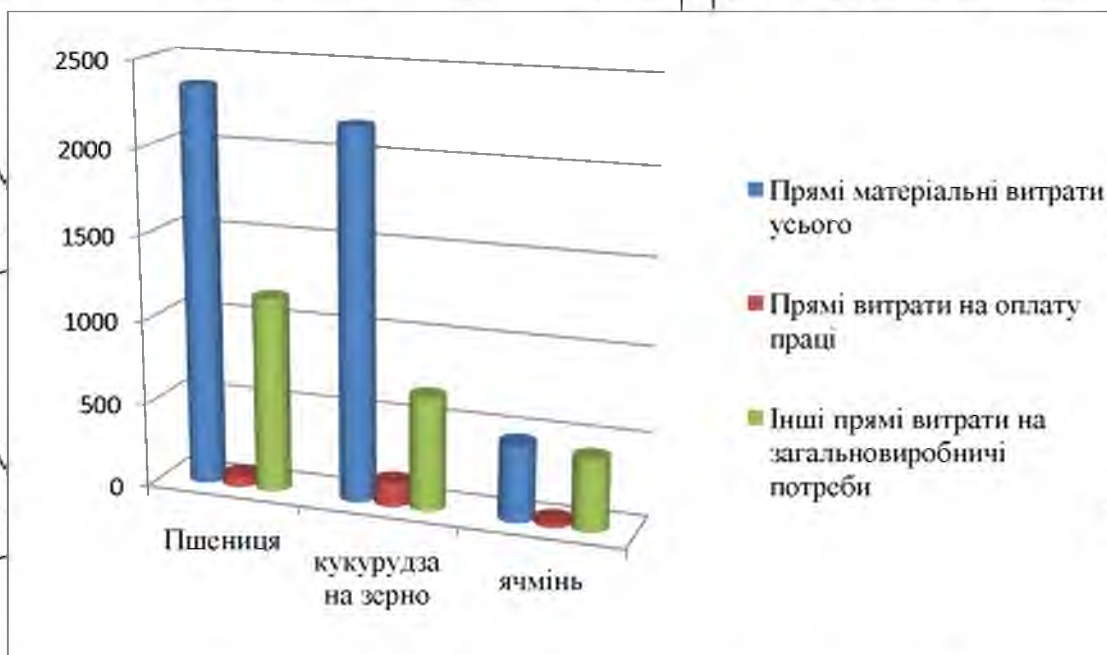

Рис. 2.4. Структура витрат на виробництво рослинництва

Таблиця 2.4.1

Розподіл виробничих витрат по основних культурах галузі зерновиробництва сільськогосподарського підприємства «Рось» (тис. грн.)

Рік, культура	Виробнича собівартість виробленої продукції	у тому числі					Прямі витрати на оплату праці	Інші прямі витрати на загальновиробничі потреби
		прямі матеріальні витрати усього	з них			інші прямі матеріальні витрати		
			вартість насіння та посадкового матеріалу	вартість мінеральних добрив	вартість пального та мастильних матеріалів			
<i>Пшениця</i>								
2019	3990,4	2064,4	266,4	788,5	702,3	289,2	179,3	1746,7
2020	2057,1	1191	206,7	483,3	187,2	313,8	202,1	664
2021	3571,7	2347,6	190,6	727,6	433,2	996,2	65,3	1158,8
<i>Кукурудза на зерно</i>								
2019	2646,7	1521,9	669,6	205	547,6	99,7	82,4	1042,4
2020	1236,2	653	413,8	0	85,3	153,9	150,2	433
2021	2995,1	2176,4	481	348,5	491	855,9	142,8	675,9
<i>Ячмінь</i>								
2019	521,3	224,3	67,4	0	92,3	64,6	29,8	267,2
2020	1554,7	760,5	1199,9	241,7	65,7	333,2	198,6	595,6
2021	923	460,8	55,2	0	96,5	309,1	35,9	426,3

Аналізуючи вищенаведені дані, можна зазначити, що виробнича собівартість пшениці знизилась у 2021 р. порівняно з 2019 р. на 10,5 %, натомість кукурудзи на зерно та ячменю підвищилась відповідно на 13 % та 77 %. Перш за все це спричинено подорожчанням оборотних засобів, зокрема пально-мастильних матеріалів, мінеральних добрив та енергетичних ресурсів.

Фізичні та вартісні показники використовуються для оцінки економічної ефективності сільськогосподарських підприємств. Самі собою натуральні продукти ще вказують на рівень економічної ефективності виробництва, але є вихідним пунктом її визначення. Адже вихід

сільськогосподарських культур чи, наприклад, тварин надповною мірою характеризує ступінь ефекту, одержуваного у процесі виробництва, а відбиває лише один бік досягнутої ефективності [20].

Економічна ефективність виробництва оцінюється за допомогою критерію, який визначається дією економічних законів і характеризує ефективність з якісної точки зору. У науковому розумінні критерій це властивість і якість ефективності, що відображає її найбільш істотну сутність і є основним принципом оцінки. Вихідним критерієм народногосподарської ефективності виробництва є величина національного доходу на душу

населення з найменшими затратами живої і уречевленої праці. Приріст національного доходу характеризує кінцевий необхідний ефект від використання сукупних вкладень засобів виробництва і живої праці.

Економічна ефективність забезпечує досягнення максимального ефекту від господарської діяльності підприємства при мінімальних витратах ресурсів. Водночас показує вплив комплексу факторів, які формують її рівень і визначають тенденції розвитку галузі. При оцінці економічної ефективності виробництва зерна на підприємствах необхідно правильно скорегувати систему взаємопов'язаних показників, які мають об'єктивно відображати її рівень [46].

Розглянемо основні показники забезпечення економічної ефективності на основі провідних культур підприємства, а саме пшениці, кукурудзи та ячменю (таблиця 2.4.2).

Таблиця 2.4.2

Економічна ефективність вирощування сільськогосподарських культур

в підприємстві

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Розмір прибутку, тис. грн.	1 844,4	3 714,9	10 783,2
Постійні витрати на виробництво товарної продукції, тис. грн.	7 265	5 863,9	7 988,9
Маржинальний дохід від 1 ц продукції, грн.	154	31	176
Товарна продукція в натуральному виразі, ц	27 699	11 671	23 025
Кількість продукції, яка залишається на виробничі потреби, ц	700	1 239	728
Урожайність, ц/га	40	44	46
Змінні витрати у повній собівартості одиниці продукції, грн.	246	524	324
Змінні витрати на виробництво товарної продукції, тис. грн.	6 830,1	6 118,9	7 482,7
Повна собівартість товарної продукції, тис. грн.	8 003,4	6 082,4	7 380,6
Повна собівартість 1 ц товарної продукції, грн.	288	521	320
Рівень рентабельності виробництва, %	23	61	72

За підсумками 2021 р., сільськогосподарське підприємство «Рось» отримало майже 11 млн. грн прибутку, що забезпечило рентабельність виробництва продукції рослинництва на рівні близько 72 %, це найвищий рівень рентабельності порівняно із зерновими та іншими видами олійних культур у 2019 році.

Одним із головних напрямів підвищення ефективності виробництва зернових та зернобобових культур на підприємстві «Рось» стало впровадження у виробництво нових, більш перспективних та високоврожайних сортів та гібридів, що пристосовані до регіону [21].

Порівняємо економічну ефективність зернових культур на ПСП «Рось» та в Україні станом на 2021 рік (таблиця 2.4.3).

Порівнюючи результати досліджень, можна констатувати, що урожайність представлених культур, а саме пшениці та кукурудзи на зерно, в сільськогосподарському підприємстві перевищувала середній по Україні у 1,3 та 1,8 рази відповідно. Тобто компанія використовує вискоелективні технології, які дозволяють ефективно використовувати ресурси. При цьому витрати на виробництво та ціни реалізації також були вищими [1].

Таблиця 2.4.3

Порівняльна економічна ефективність зернових і зернобобових культур

Показники	Україна		Сільськогосподарське підприємство «Рось»	
	Пшениця	Кукурудза на зерно	Пшениця	Кукурудза на зерно
Урожайність, ц/га	38,1	56,3	49,8	98,4
Виробнича собівартість, грн/ц	371,4	334,7	443,3	524,2
Ціна реалізації, грн/ц	451,1	406,2	550,1	580,1
Прибуток на 1 ц, грн.	79,7	71,4	106,7	55,6
Прибуток на 1 га, грн.	3032,3	4007,2	5319,2	5475,2
Рівень рентабельності, %	21,6	21,4	24,1	10,7

Прибуток на 1 т пшениці на підприємстві «Рось» перевищував прибуток у цілому по країні на 33,6%, у той же час прибуток на 1 т кукурудзи на зерно був меншим майже на 22%. Це меншою різницею між цінами на кукурудзу, ніж між собівартістю її виробництва. Якщо собівартість продукції відрізнялася на 56,6%, то ціна лише на 42,8%.

Індикатор прибутковості яскравіше висвітлює дані про продуктивність.

За результатами порівняльної оцінки економічної ефективності можна зробити висновок, що в умовах, що розглядаються в сільгосп підприємстві «Рось», рівень рентабельності пшениці склав 24% проти 21,5% в Україні.

Рівень рентабельності кукурудзи на зерно (10,6%) був меншим за цей показник в Україні (21,3%) на 10,7 в.п., тобто майже вдвічі.

Слід зазначити, що протягом останніх 5 років рівень рентабельності виробництва кукурудзи для підприємства «Рос» не перевищував 25%, більше, спостерігається тенденція до зниження. Однією із причин такої ситуації є

відсутність вільного доступу сільгоспвиробників на світові ринки. Фермерам постійно доводиться працювати через посередників, торговців, які задля отримання високого прибутку занижують закупівельні ціни проти світовими.

Підвищення ефективності виробництва має важливе значення як для національної економіки в цілому, так і для конкретного сільськогосподарського підприємства і населення, оскільки дає змогу збільшити виробництво і дохід на одиницю використаних і спожитих ресурсів [22].

По-перше, чим менше праці та ресурсів витрачається на одиницю продукції, тим більше їх можна використати тими ж засобами, що знизить собівартість виробництва даного продукту.

По-друге, ефективність сільськогосподарського виробництва безпосередньо залежить від рівня цін на продукти харчування та товари народного споживання, виготовлені із сільськогосподарської сировини.

По-третє, підвищення ефективності виробництва підвищує ефективність виробництва та рентабельність сільськогосподарських підприємств. Чим більше вони виробляють та продають продукції, чим вищі їх доходи, тим більше коштів вони можуть вибрати для розвитку, підвищення заробітної плати та покращення соціальних умов.

Висновки до II розділу

НУВБІП України

Проведено детальний аналіз сучасного стану виробництва зернових та зернобобових культур на прикладі ПСП «Рось», що знаходиться в Черкаській області Звенигородського району. Спеціалізація підприємства – «01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур»

НУВБІП України

Середньорічна чисельність працівників, зайнятих в

сільськогосподарському виробництві становила 24 та 27 особи у 2021 р. та

НУВБІП України

2019 р. відповідно. Площа сільськогосподарських угідь та рілля станом на 2021 р. становить 895 га, порівняно з 2019 р. зросла на 21%, що свідчить про розширення підприємства екстенсивним шляхом.

Основною метою розвитку зерновиробництва ПСП «Рось» Черкаської області є створення високопродуктивного та конкурентоспроможного зернового господарства. Вирішення цього завдання багато в чому залежить від формування оптимальної структури посівних площ для отримання найвищого економічного ефекту та виробництва високоякісної продукції на основі застосування інноваційних технологій виробництва.

НУВБІП України

Виробнича собівартість пшениці знизилася у 2021 році порівняно з 2019 роком на 10,5%, кукурудзи на зерно та ячмінь підвищилася відповідно на 13% та 77%. Насамперед це викликано подорожчанням оборотних засобів, зокрема паливно-мастильних матеріалів, мінеральних добрив та енергетичних ресурсів.

НУВБІП України

У загальній структурі валового збору продукції рослинництва найбільше займає кукурудза на зерно – 42% та пшениця – 39%. Ці культури забезпечують найбільшу частину доходу ПСП «Рось». Позитивно те, що у 2021 р. збільшено обсяги виробництва ячменю до 2453 ц або вдвічі більше порівняно з 2019 р. Збільшення обсягу виробництва ячменю відбулося за рахунок розширення посівних площ зернових культур на 29 га урожайності

НУВБІП України

НУВБІП України

на 4 ц/га. Валовий збір кукурудзи на зерно зменшився на 28 % у 2021 р. порівняно з 2019 р.

Найбільше виручки протягом 2019 – 2021 рр. підприємство отримало від реалізації пшениці – 6,8 млн. грн або 36 % від загальної суми реалізації, кукурудзи – 5,6 млн. грн. або 29 %. Дохід від реалізації соняшнику за 2021 р. становив 5 млн. грн., ячменю – 1,3 млн. грн.

У загальному нині виробництво зерна сільському підприємстві «Рось» протягом досліджуваного періоду прибутково і рентабельно.

Прибуток на 1 ц пшениці на підприємстві «Рось» перевищував прибуток у цілому по країні на 33,6 %, у той же час прибуток на 1 ц кукурудзи на зерно був меншим майже на 22 %. Це менше різниці між цінами на кукурудзу, ніж між її виробничою собівартістю. Якщо виробнича собівартість відрізнялася на 56,6%, ціна лише на 42,8%.

Показник рентабельності висвітлює результативні дані яскравіше. За результатами порівняльної оцінки економічної ефективності можна зробити висновок, що в результаті розглянутих умов у сільськогосподарському підприємстві «Рось» рівень рентабельності пшениці становив 24% проти 21,5% по Україні. Рівень рентабельності кукурудзи на зерно (10,6%) був меншим за цей показник по Україні (21,3%) на 10,7 процентних пункти, тобто майже у 2 рази.

Слід відзначити, що за останні 5 років рівень рентабельності виробництва кукурудзи в підприємстві «Рось» не перевищував 25 %, до того ж спостерігається тенденція до його зниження. Однією з причин такої ситуації є відсутність вільного доступу сільськогосподарських товаровиробників до світових ринків збуту. Аграріям постійно доводиться працювати через посередників, трейдерів, які з метою отримання високих прибутків занижують закупівельні ціни порівняно з світовими.

Прибуток підприємства у 2021 р. становив майже 11 млн. грн., що є найвищим показником протягом 2019 – 2021 рр. Найвищий рівень

рентабельності спостерігається у пшениці – 34 %, це пов'язано зі зменшенням виробничої собівартості у 2021 р. порівняно з 2019 р.

Успішне вирішення проблеми підвищення економічної ефективності зернового господарства передбачає реалізацію комплексної системи дій щодо нарощування виробництва та покращення якості зернових культур при

одночасному зменшенні витрат праці та витрат матеріальних засобів на одиницю продукції. Інтенсифікація виробництва як головний напрямок економічного зростання зернової галузі, представляє собою комплексний,

багатофакторний процес застосування ефективних та екологічно безпечних

засобів та технологій, заснованих на досягненнях науково-технічного прогресу, інноваційних розробках, використанні більш досконалих форм організації та оплати праці, управління та ефективних ринкових механізмів.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА

3.1 Використання новітніх технологій як фактор підвищення економічної ефективності виробництва зерна

Оцінюючи показники економічної ефективності виробництва зерна ключовим питанням є визначення ефекту. Ефективність може розглядатися у виробничому, економічному, маркетинговому та екологічному аспектах. При визначенні економічної ефективності виробництва зерна зернових культур використовують відношення результату до витрат.

Особливе місце займають зернові культури як джерело постачання сировини та виробництва продуктів харчування. Зерно і вироблені з нього продукти завжди були ліквідними, оскільки вони становлять основу продовольчої бази і безпеки держави. Збільшення валового виробництва зерна, підвищення екологічності та зниження його собівартості повинно відбуватися за рахунок впровадження інноваційних технологій. Тому проблеми ефективності виробництва зерна на сільськогосподарських підприємствах України постійно перебувають у полі зору економічної та технологічної науки. Інноваційна діяльність у сфері зерновиробництва є важливим складником продовольчої безпеки країни. Стратегічна задача розвитку зернової галузі – створення високопродуктивного та конкурентоспроможного зернового господарства [23].

Економічну ефективність виробництва зерна можна як у внутрішньому, і зовнішньому аспектах. Показники, що характеризують внутрішній аспект економічної ефективності, залежить від внутрішніх ресурсів підприємства міста і залежить від якості їх використання.

Один із методів оцінки економічної ефективності, що набуває поширення останніми часами, є DEA-аналіз – аналіз оболонки даних (англ. Data Envelopment Analysis) (рис.3.1.1).

Зокрема, даний метод передбачає виділення категорій «продуктивність виробництва» і «ефективність виробництва». Виявлено, що важливим напрямом підвищення рівня ефективності виробництва зернових культур є використання резервів зростання їх обсягу та збуту продукції.

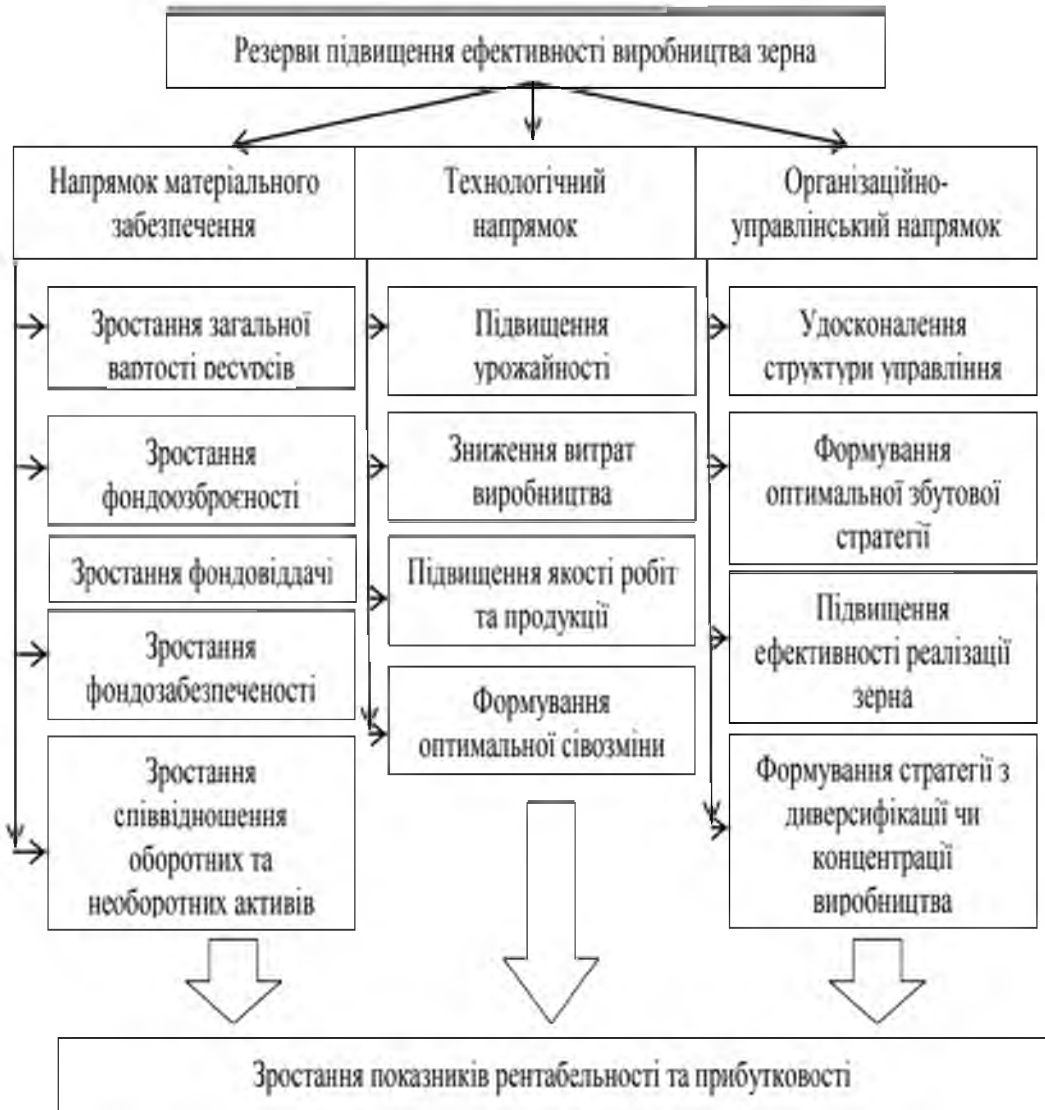

Рис.3.1. Характеристика головних резервів підвищення ефективності виробництва та реалізації зерна

Зазначимо, що одним із важливих напрямів підвищення ефективності виробництва зернових культур є інтенсифікація виробництва, що передбачає впровадження нових досягнень вирощування зерна – хімізацію, меліорацію, впровадження нових сортів тощо. При розрахунку доцільності застосування окремих заходів інтенсифікації слід враховувати необхідність визначення

ефекту від кожного заходу та розрахунку оптимального співвідношення факторів виробництва.

Виявлені резерви можуть бути виміряні в натуральному та вартісному вираженні. З іншого боку, щодо резервів зростання економічної ефективності слід визначати обсяг витрат за їх використання і рівень додаткового ефекту.

Ключовим показником в оцінці доцільності використання певного виду резервів має бути співвідношення між витратами їх використання і очікуваним результатом. Значно сприяють підвищенню ефективності зернопродуктового

підкомплексу спеціалізація та концентрація. Можливості підвищення

ефективності спеціалізованого виробництва створюються завдяки тому, що підприємство зосереджує ресурси за одним або декількома напрямками і не розпоршує їх за багатьма продуктами. Зі спеціалізацією тісно пов'язана і концентрація виробництва, яка може проводитися у двох формах – централізації та інтенсифікації [47].

За останні 3-5 років у технологіях виробництва зернових та інших сільських культур відбулися революційні зміни, які стали можливими завдяки науково-технічному прогресу. До них можна віднести зміну структури

посівних площ, нові техніко-технологічні можливості, появу нових сортів та

гібридів, використання мікродобрив, СЗР, біостимуляторів. Зараз створюються функціональні агрегати, що дозволяють зробити різні операції за один прохід. Завдяки цьому зменшується кількість проходів техніки полем, менше руйнується важкою технікою структура ґрунту, економиться паливо.

За останні 10-15 років у сільському господарстві почали

використовувати дуже досконалу техніку: плуги, що обертаються, комбіновані знаряддя для підготовки ґрунту до сівби, ґрунтообробно-посівні агрегати, самохідні обприскувачі, зернозбиральні комбайни і т.д. Більшість агрегатів

обладнано системами навігації GPS, що дозволяє не тільки ефективніше

використовувати техніку, а й економити окремі ресурси. сільськогосподарського виробництва (посівного матеріалу, добрива, засоби захисту рослин).

Технології точного землеробства дозволяють: повністю або частково автоматизувати контроль основних функцій трактора для автоматичного управління; моніторинг урожайності; створювати електронні карти сільськогосподарських угідь; диференційоване внесення добрив у системі off-line залежно від забезпеченості ґрунту питними речовинами та у системі on-line залежно від потреб рослин в даний час.

Розглянемо застосування нових технологій живлення культур на підприємстві Черкаської області «Рось».

Сучасні інтенсивні технології мають на увазі повне забезпечення елементами живлення. І тому вносяться науково обґрунтовані норми мінеральних добрив. Причому в останні два-три роки в технологіях вирощування стали використовувати не лише традиційні елементи живлення

– азот (N), фосфор (P), калій (K), а й сірку (S), магній (Mg), кальцій (Ca) та мікроелементи на хелатній основі – залізо (Fe), бор (B), марганець (Mn), цинк (Zn), мідь (Cu), молибден (Mo), кобальт (Co). Високу ефективність забезпечує листкове внесення мікродобрив [25]. Запропоновані на ринку добрив України мікродобрива «Актив-harvest – зернові» та «Інтермаг-64 зернові» містять елементи та передбачає зростання якісних та кількісних показників урожаю

(таблиця 3.1.1).

Крім того, набирають популярність «функціональні добрива» добрива специфічної спрямованої дії, вони містять у своєму складі поживні елементи, і за рахунок їх співвідношення та форми надають на рослину певну позитивну дію, крім безпосередньо харчування. Таким чином, «функціональні добрива» суттєво відрізняються від інших агрохімікатів (регуляторів росту, фунгіцидів, інсектицидів тощо), бажаний результат досягається саме завдяки наявним у їх складі елементам живлення, які, перебуваючи у певній формі та співвідношенні, виявляють, наприклад, фунгіцидні та інші властивості [26].

Можна окремо виділити біопрепарати, стимулятори зростання, які останнім часом набувають все більшого поширення, як у приватних господарствах, так і в сільськогосподарських підприємствах. Стимулятори

зростання пшениці сприяють зростанню врожайності на 3 – 7 ц/га. У той же час у пшениці значно збільшується вміст білка та клейковини. Зерна пшениці, отримані при використанні стимуляторів, що володіють вищою енергією проростання та стійкістю до хвороб. Такі біопрепарати, як «Діазофіт», що отримується шляхом глибинного культивування від селекціонованого штаму *Agrobacterium radiobacter* та «Вермібіомаг» – рідке полімінеральне органічне добриво, стимулятор росту нового покоління показує високі результати. «Біополіцид» (бактеріальне добриво) призначене для запобігання грибовим захворюванням кореневої системи зернових [27].

Таблиця 3.1.1.

Ефективність деяких препаратів живлення зернових культур

Назва	Економія ресурсів, % приріст урожайності, ц/га	Норма внесення, л/га	Вартість препаратів на 1 га, грн	Вартість прибавки урожаю, грн/га
Мікродобрива				
Активharvest	15-21%	1-3	51,10-102,12	693,16-924,32
Інтермагзернові		1,0-1,5	10,68-12,25	
Стимулятори росту				
Біополіцид	3-8 ц/га	0,2	27,12	396,08-924,25
Стимулятори росту +ЗЗР				
Максим	-21-26%	1,2-1,4	223,6	675,26->
Стар	норми висіву + 6-10			1320,4
Селест Топ	ц/га	1,4-1,6	613,46	

До переваг біостимуляторів ДП МНТЦ «Агробіотех» НААН та МОН можна віднести відсутність додаткових витрат на внесення (застосовується спільно з пестицидами та рідкими добривами), зниження на 15 - 20% норм пестицидів за рахунок підвищення імунітету рослин та кращого проникнення елементів живлення та їх оптимізацію норм висіву насіння, підвищення польової схожості, енергії проростання, розвитку більшої кореневої системи, і навіть гарантоване підвищення врожайності на 15 – 30% із зменшенням витрат за гектар посіву та інших. Планування врожайності сільськогосподарських культур передусе детальний аналіз досягнутого її рівня для підприємства [48].

Розрахуємо планове збільшення врожайності пшениці з допомогою збільшення внесення добрив (табл.3.1.2).

Таблиця 3.1.2

Розрахунок прибавки урожайності пшениці від збільшення внесення добрив у ПСП «Рось»

Види добрив	Кількість добрив			Коефіцієнт використання діючої речовини	Буде використано діючої речовини з органічних добрив, кг	Винос поживних речовин з ґрунту на 1 ц урожаю, кг	Прибавка урожайності, ц/га
	Всього, ц	Вміст діючої речовини в добривах, %	В перерахунку на діючу речовину				
Аміачна селітра	1,3	35	40,7	0,7	24,6	3,6	7,7
Каїніт	0,9	42,2	33,7	0,8	23,6	2,6	10,7
Суперфосфат	2,1	19,3	36,3	0,25	7,23	1,22	15,2

При розрахунку збільшення врожайності культур береться кількість добрив: аміачної селітри (N), калію (K₂O) та суперфосфату (P₂O₅), а також органічні добрива (гній). З 1 т органічних добрив рослини використовують 1 кг N, 1,5 кг K₂O та 1 кг P₂O₅ [28].

За даними таблиці видно, що за рахунок внесення аміачної селітри врожайність підвищиться на 7,6 ц/га, при внесенні калію – на 10,6 ц/га суперфосфату – на 14,3 ц/га. Отже, підприємству слід звернути увагу до збільшення внесення добрив підвищення врожайності культур як наслідок, підвищення економічної ефективності вирощування сільськогосподарських культур.

Отже, потужними факторами інтенсифікації виробництва зерна в Україні є використання сучасних сортів та гібридів, прогресивних технологій, передових систем харчування та захисту рослин. Ці зміни є закономірними, вони викликані науково-технічним прогресом і розвитком людського суспільства і спрямовані на якісну зміну принципів сільськогосподарського виробництва та глибоке соціально-економічні перетворення в аграрному секторі.

3.2 Оптимізація посівних площ зернових і зернобобових культур

Стратегічним завданням розвитку зернової галузі ТСП «Рось» створення високопродуктивного та конкурентоспроможного зернового господарства. Вирішення цього завдання багато в чому залежить від формування оптимальної структури посівних площ для отримання найвищого економічного ефекту та виробництва високоякісної продукції на основі застосування інноваційних технологій виробництва.

В даний час у землеробстві розробляють, вивчають та впроваджують кілька технологій землеробства – інтенсивну, біологічну (органічну) і пряму сівбу (No-till). Застосування певного виду технологій залежить від ґрунтово-

кліматичних умов, фінансово-економічного стану сільськогосподарського підприємства, його матеріально-технічного забезпечення [29].

Особливо важливо для підвищення ефективності зернового виробництва мають інтенсивні технології, які концентрують новітні досягнення науки та техніки та дозволяють найбільш повно реалізувати потенційну продуктивність сортів відповідно до ґрунтових особливостей та погодних умов та забезпечують отримання високих урожаїв. Однак, враховуючи вплив кризових явищ на економіку країни, нестачу в

сільськогосподарських підприємствах мінеральних добрив, засобів захисту рослин, паливно-мастильних матеріалів та технічних ресурсів, важливе значення набуває впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій, адаптованих до місцевих природних умов на основі певних та інноваційних рішень, які разом із відносно високою врожайністю могли б забезпечувати

економне використання матеріальних ресурсів екологічно безпечними для навколишнього природного середовища. Головною складовою при цьому є високопродуктивна і високотехнологічна техніка [49].

Водночас застосування інтенсивних технологій потребує збільшення сільськогосподарськими підприємствами виробничих витрат у розрахунку на 1 га посіву зернових до 1,5 раза та більше. Не завжди забезпечує практично відповідний економічний ефект, оскільки важливо випереджаюче зниження собівартості одиниці зернової продукції [30].

Рациональна структура посівних площ має забезпечувати: виконання договірних зобов'язань щодо реалізації продукції; внутрішні потреби підприємства у продукції рослинництва; раціональне використання трудових ресурсів та засобів виробництва, особливо техніки, виробництво кормів для тваринництва у необхідних обсягах та якостях з найменшими витратами; виконання вимог щодо чергування культур у сівозмінах відповідно до ґрунтово-кліматичних умов та спеціалізації підприємства. Відповідно до методичних рекомендацій щодо оптимального співвідношення сільськогосподарських культур у сівозмінах різних ґрунтово-кліматичних зон

України, зазначено, що сівозміна – чергування сільськогосподарських культур (і пари) у часі та території згідно з науково обґрунтованими для певних культур нормами періодичності, що ґрунтуються на особливостях біологічної взаємодії культур та впливу їх на родючість ґрунту [31].

Наукові принципи побудови сівозмін припускають правильний підбір попередників і оптимальне поєднання одновидових культур з дотриманням допустимої періодичності їхнього повернення на те ж поле.

Вважаємо, що для оптимізації та покращення структури посівних площ ПСП «Рось» доцільно запровадити вирощування нішевих бобових культур, оскільки кількість людей, які бажають вживати якісну та здорову їжу, зростає. Відповідно органічні продукти, сільськогосподарські продукти, суперпродукти, фітнес-продукти, інші продукти здорового харчування, основою яких є нішева продукція.

У наших умовах, наприклад, до нішевих культур належать ягоди, горіхи або м'язовий гарбуз, льон, шадран, часник, а також екзотичні чи традиційні, у тому числі рідкісні, зернові (просо, сорго, спельта, жито, лобода тощо), бобові, органічні продукти. Важливою особливістю нішевих культур є те, що вони, як правило, мають ресурсомістке виробництво (виробництво), а їх виробництво в більшості випадків зберігається або не піддається масштабуванню (таблиця 3.2.1).

Таблиця 3.2.1

Експорт нішевих сільськогосподарських продуктів у світі, тис. т

Культура	2010 р.	2015 р.	2020 р.	2020 р до 2010 р., %
1	2	3	4	5
Горох	3386	4471	5263	185,2
Квасоля	2626	3688	3698	141,5
Овес	2729	2769	3172	105,4
Нут	754	1178	2428	318,2
Часник	737	1687	2142	266,7

Продовження табл. 3.2.1

1	2	3	4	5
Сорго	8499	6319	13252	102,2
Жито	2297	1386	1379	44,3
Мед	375	468	665	174,2
спаржа	186	312	325	205,7
Просо	258	384	379	140,4
Гірчиця	267	248	302	100,7
Гречка	155	128	167	96,8

Малий бізнес цілком здатний використовувати агрономічні заходи, спрямовані на масове розкриття та реалізацію потенціалу землі, рослин, тварин, яких не вдаються агрохолдинги.

Причин переходу до нішевої культури багато. Є дві важливі причини вирощування нішевих культур на домашніх полях: від посіву одноманітних рослин, що висвітлюють верхні кулі ґрунту, внаслідок чого потреба зростає; на півдні України страви з кожним роком стають міцнішими, що не сприяє високому врожаю [32].

Виробництво нішевих культур, як і традиційних, має свої переваги та недоліки.

До переваг відносяться:

- висока рентабельність нішевих культур; диверсифікація сівозміни і, як наслідок, покращення фітосанітарного стану на полях та ґрунтових умовах (особливо якщо йдеться про вирощування бобових культур);

- диверсифікація виробництва як зменшення фінансових ризиків підприємства у разі неврожаю основних сільськогосподарських культур економіки.

До недоліків можна віднести:

- високий рівень цінних матеріалів та технологій вирощування;
нестабільність опису більшості нішевих культур;
- складність пошуку ринку нішевих товарів; що реальною доходністю може бути нижчою, ніж очікувалося.

Особливе місце у продовольчій безпеці відводиться бобовим, оскільки містять багато білка, за що їх цінують у всьому світі. Нішеві бобові культури включають квасолю, нут (горох), сочевицю, сочевицю і т.д. До них відноситься горох, незважаючи на те, що посівні площі під ним різко зросли за останні роки [50].

3.3. Шляхи підвищення конкурентоспроможності виробництва зерна

В аграрному секторі економіки першочергове значення належить підвищенню конкурентоспроможності продукції вітчизняного зернового виробництва, що є основним джерелом доходів більшості сільськогосподарських підприємств та відіграє істотну роль у формуванні державного бюджету [33].

Для формування конкурентоспроможності зернових підприємств важливі впливи мають внутрішні та зовнішні чинники. З одного боку, ефективна організація виробництва, система управління, фінансове забезпечення, виробничий потенціал, з іншого боку – державна підтримка товаровиробника, інфляційні процеси.

Одним із факторів, що впливають на систему економічних відносин та сприяють стабілізації зернового виробництва та його подальшому ефективному та конкурентоспроможному розвитку, є інтеграція сільськогосподарських підприємств з підприємствами з переробки та торгівлі зерновиробництва.

В умовах обмеження доступності фінансово-кредитних ресурсів для виробників зерна, зниження його виробничої собівартості та підвищення

вроджайності набувають першочергових завдань. За останній рік вартість сільськогосподарської техніки, сировини та матеріалів, що використовуються для вирощування зернових груп, суттєво зросла.

Розглянемо основні проблеми, що стримують розвиток виробництва зернових культур. В цілому їх можна об'єднати у наступні блоки: виробничий, технологічний, фінансовий, обслуговуючий (рис 3.3.1).

		БЛОКИ			
		Виробничий	Технологічний	Фінансовий	Обслуговуючий
ПРОБЛЕМИ	Зношена матеріально-технічна база	Застосування традиційних технологій	Нестача оборотних коштів	Нестача сховищ для зберігання зерна	
	Сировинне спрямування виробників	Незначна частка ресурсозберігаючих технологій	Високий рівень інфляції	Монополізація посередницькими структурами основних збутових каналів зерна	
	Відсутність переробних потужностей		Скорочення бюджетних дотацій	Диктат цін переробних підприємств	
			Диспаритет цін на зерно та промислові вироби та продукцію	Дорожняча послуг машинно-технологічних станцій	
			Відсутність регулювання НБУ курсу грошової національної одиниці		
			Обмежений доступ до кредитно-фінансових ресурсів		

Рис. 3.3.1. Проблеми, які стримують розвиток виробництва зерна

Найбільший вплив на розвиток зернового господарства мають фінансові та обслуговуючі блоки, оскільки виступають як зовнішні чинники. Нестача коштів не дозволяє не лише перейти на технологію No-till, а й оновити та оптимізувати склад машинно-тракторного парку.

До основних факторів, що визначають конкурентоспроможність зерна на ринку, відносять його якість та вартість. Український ринок зерна є конкурентним ринком та характеризується великою кількістю учасників ринкових відносин. Тому товаровиробники зерна змушені приділяти багато уваги якості продукції.

Цінову конкурентоспроможність (ЦК) можна визначити за формулою:

$$\text{ЦК} = (\text{Ц} - \text{ПС}) : \text{Ц},$$

де Ц — ціна продажу 1 ц продукції; ПС — повна собівартість 1 ц продукції (виробнича собівартість плюс витрати на реалізацію продукції).

Неважко помітити, що ця формула є частковою модифікацією формули рентабельності продажів.

Конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства є його потенційною можливістю виробити продукцію, яка б вигідно відрізнялася на ринку своєю якістю і ціною для споживача. На цінову конкурентоспроможність товару впливають два чинники: вартість реалізації та повна собівартість одного центнера продукції. Для кількісного визначення впливу цих факторів на даний показник можна використати індексний метод аналізу [34]:

$$\frac{(\text{Ц}_1 - \text{ПС}_1) : \text{Ц}_0}{(\text{Ц}_0 - \text{ПС}_0) : \text{Ц}_0} = \frac{(\text{Ц}_1 - \text{ПС}_1) : \text{Ц}_1}{(\text{Ц}_0 - \text{ПС}_1) : \text{Ц}_0} \cdot \frac{(\text{Ц}_0 - \text{ПС}_1) : \text{Ц}_0}{(\text{Ц}_0 - \text{ПС}_0) : \text{Ц}_0}$$

де індекси 1 і 0 означають відповідно звітний і базисний періоди.

Вищу цінову конкурентоспроможність мають підприємства, які економічно здатні продавати свою продукцію за цінами нижчими за мінімальну ціну конкурентів і отримувати при цьому прибуток. Мінімальна ціна — це індивідуальна ціна, що формується на кожному підприємстві, за яку воно отримує нульовий прибуток. Отже, вона визначається витратами виробництва одиниці товару, понесеними тим чи іншим товаровиробником.

Проаналізувавши конкурентоспроможність даного регіону, потрібно врахувати сукупність регіональних чинників забезпечення результативного функціонування області як цілої системи. Основною частиною

результативності функціонування регіону як системи має бути регіональна політика, концепція розвитку і його цільовий напрям. Також важливими є особливості природних умов, зональна спеціалізація, рівень фінансового, матеріального та техніко-технологічного забезпечення району.

Проаналізуємо рівень конкурентоспроможності аналізованого підприємства «Рось» за основними культурами, що вирощувались у 2020 та 2021 роках (табл. 3.3.1).

Таблиця 3.3.1

Цінова конкурентоспроможність основних видів продукції на

ПСП «Рось»

Продукція	Ціна реалізації 1 ц, грн		Повна собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн		Рівень цінової конкурентоспро- можності, %		Індекс цінової конкурентосп- роможності
	2020 р.	2021 р.	2020 р.	2021 р.	2020 р.	2021 р.	
Пшениця	550	580	463	478	15	17	1,13
Кукурудза на зерно	580	600	524	548	9	8	0,88
Ячмінь	560	585	515	538	8	8	1,00
Соняшник	1000	1100	715	758	28	31	1,1
Соя	1100	1300	328	395	70	69	0,98

Для підприємства важливо, щоб загальний індекс цінової конкурентоспроможності був більшим за одинку, оскільки це свідчить про зміцнення позиції підприємства на ринку.

Якщо розглянути вирощування пшениці на зерно, то у звітному році ступінь цінової конкурентоспроможності склав 17 %, у базовому – 15 %, зміна цього показника дорівнюватиме 2 %, іншими словами, рентабельність продажів зростає на 2 процентні пункти.

На ПСП «Рось» вирощування пшениці, ячменю та соняшнику мають позитивний показник цінової конкурентоспроможності (>1). Якщо від чисельника цього індексу відібрати його знаменник, то матимемо зміну цінової конкурентоспроможності у звітному році порівняно з базовим. Так, рентабельність продажів пшениці та соняшника зросла на 2 процентні пункти, ячменю – залишилася незмінною. Проте рентабельність кукурудзи на зерно та сої знизилася на 1 процентний пункт.

Важливим напрямом підвищення конкурентоспроможності та ефективності зернового виробництва є подальша інтенсифікація з урахуванням інноваційної діяльності. У свою чергу інноваційна діяльність є засобом досягнення інтенсифікації виробництва, підвищення ефективності виробництва та зростання конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції.

Основними шляхами підвищення конкурентоспроможності є виведення ринку нових видів продукції, зниження ціни на продукцію чи послуги, широке використання рекламних заходів, реалізація товару через велику кількість торгових представників та впровадження інновацій.

Для забезпечення підвищення якісних характеристик зерна та його конкурентоспроможності на ПСП «Рось» існує багато шляхів:

1) удосконалення системи техніко-технологічних та агротехнічних заходів з виробництва зерна та його збуту;

2) упровадження для виробництва нових енергозберігаючих технологій вирощування, зберігання, транспортування, переробки та реалізації зерна;

3) здійснення правильного контролю за якістю продукції на всіх етапах її виробництва та збуту;

4) впровадження у виробництво нових високоврожайних сортів і гібридів зернової продукції;

5) впровадження нових технологічних проєктів, які базуються на сучасних досягненнях аграрної науки;

6) інтенсифікація виробництва за рахунок використання сучасних технологій; відтворення, підвищення та охорона родючості ґрунтів на землях с/г призначення;

7) розвиток інфраструктури аграрного сектору.

Реалізація цих напрямів дозволить суттєво посилити стійкість та конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства та потенціал рослинницької галузі.

Основними складовими інноваційного розвитку зерновиробництва в районі має стати система сівозмін з обґрунтованим застосуванням добрива полів та підживлення посівів, впровадження сортів інтенсивного типу, прогресивних прийомів обробітку ґрунту, інтегрованої системи захисту рослин від хвороб та шкідників, бур'янів.

Забезпечення належної якості продукції – це вимога часу, сучасної дійсності, коли будь-який товар задовольняти споживача не може, як це було за командно-адміністративної системи (нарядного централізованого розподілу товарних ресурсів). У сучасних умовах споживач продукції є регулятором рівня виробництва та споживання на ринку.

Організуючи створення нових видів, підприємець має враховувати особливості ринкової економіки. Для цього існує певна система показників, що дозволяють визначити рівень якості різних видів продукції та постійно здійснювати належний контроль за дотриманням відповідного рівня якості.

Рівень якості – це кількісна характеристика міри придатності тієї чи іншої виду продукції задоволення конкретного попиту неї у порівнянні з відповідними базовими показниками цього виду продукції, якою вже користується споживач.

Оцінка якості продукції передбачає визначення абсолютного, відносного, перспективного та оптимального рівня.

Абсолютний рівень якості визначають шляхом обчислення певних показників без порівняння з відповідними показниками аналогічних виробів.

НУБІП України
Цей метод визначення рівня якості є недостатнім, оскільки він не відображає міри його відповідності сучасним вимогам.

Відносний рівень якості доповнює функцію абсолютних показників, оскільки встановлює співвідношення абсолютних показників якості продукції з відповідними показниками аналогічних кращих зразків [35].

НУБІП України
Перспективний рівень якості виробів визначає пріоритетні напрями розвитку науки та техніки. Насамперед враховують пріоритетні галузі розвитку економіки, а також окремі галузі, які мають важливе значення у розвитку народного господарства країни.

НУБІП України
Оптимальний рівень якості має відповідати мінімальній величині загальних витрат на виробництво та експлуатацію продукції.

НУБІП України
Удосконалення та подальше підвищення конкурентоспроможності зерновиробництва в Україні визначає ряд об'єктивних факторів, що регулюють ринок зерна: також низька привабливість інвестування аграрного виробництва, ризикованість, різноманітність природно-кліматичних умов, потреби екологізації сільського господарства, проведення наукових досліджень, особливості формування сільської інфраструктури та необхідність державного протекціонізму на зовнішніх та внутрішніх ринках.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Висновки до III розділу

Стратегічним завданням розвитку ПСП "Рось" є створення

високопродуктивної та конкурентоспроможної галузі зернового господарства.

Вирішення цього завдання багато в чому залежить від формування оптимальної структури посівних площ для отримання найвищого економічного ефекту та виробництва високоякісної продукції на основі застосування інноваційних технологій виробництва.

Подальший розвиток зернової галузі в Україні пов'язаний із підвищенням її економічної ефективності, що є об'єктивною умовою забезпечення конкурентоспроможності українського зерна на світовому ринку.

Основними показниками економічної ефективності зернової галузі виступають собівартість зерна, доходи від його реалізації та рівень рентабельності виробництва. Досліджуючи формування показників економічної ефективності, вивчають динаміку посівних площ, урожайності та валових зборів зерна загалом за групою зернових та зернобобових культур, а також у розрізі окремих культур.

Важливим напрямом підвищення конкурентоспроможності та ефективності зернового виробництва є подальша інтенсифікація на основі інноваційної діяльності. У свою чергу, інноваційна діяльність є засобом досягнення інтенсифікації виробництва, підвищення ефективності виробництва та зростання конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції.

На ПСП «Рось» вирощування пшениці, ячменю та соняшнику мають позитивний показник цінової конкурентоспроможності (>1). Якщо від чисельника цього індексу відібрати його знаменник, то матимемо зміну цінової конкурентоспроможності у звітному році порівняно з базовим. Так, рентабельність продажів пшениці та соняшника зросла на 2 процентні пункти.

ячменю залишилася незмінною. Проте рентабельність кукурудзи на зерно та сої знизилася на 1 процентний пункт.

Також доцільно приділити увагу плануванню врожайності сільськогосподарських культур на підприємстві. За рахунок внесення аміачної

селітри врожайність збільшиться на 7,6 ц/га, за внесення каїніту – на 10,6 ц/га, суперфосфату – на 14,3 ц/га. Отже, підприємству слід звернути увагу на

збільшення внесення добрив у підвищення врожайності культур та, як наслідок, підвищення економічної ефективності вирощування

сільськогосподарських культур. Основні напрямки та шляхи підвищення економічної ефективності зерновиробництва на ПСП «Рось»:

- оптимізація структури посівів, освоєння науково обґрунтованих сівозмін;

- поглиблення спеціалізації та концентрації виробництва на всіх рівнях організації;

- удосконалення розміщення зернових культур у напрямку поглиблення спеціалізації;

- оптимізація міжрегіональних потоків зерна та продуктів його переробки в межах потреб у продовольчих та фуражних ресурсах

- інших регіонів та створення загальнодержавних та експортних ресурсів;

- впровадження ресурсозберігаючих екологозберігаючих технологій обробки;

- широке запровадження комплексної біологізації захисту рослин;

- використання переваг системи органічного добрива для ґрунтів;

- підвищення окупності застосування мінеральних добрив, фізіологічно активних речовин та пестицидів;

- удосконалення і розвиток системи насінництва в загальному контексті сортового забезпечення посівів;

- застосування нових технологічних проєктів, заснованих на сучасних досягненнях аграрної науки, інтенсифікація виробництва за рахунок використання сучасної технології;

- впровадження високоефективних конкурентоспроможних технологій вирощування зернових та зернобобових культур на підприємстві.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

НУБІП України

На основі дослідження теми магістерської роботи можна зробити наступні висновки.

Вивчення розвитку зернової галузі є досить актуальним. Зерно в умовах населення планети, а також у пошуках альтернативних джерел енергії, користується все більшим попитом. Виробництво зернових культур є основним напрямом агропромислового комплексу України. Трьома основними культурами, що формують вал у рослинництві України, є пшениця, ячмінь та кукурудза, про що свідчать дані Державної служби статистики України про обсяги виробництва зернових та зернобобових культур.

При оцінці характеристик економічної ефективності виробництва зерна ключовим є визначення ефекту. При визначенні економічної ефективності виробництва зернових культур використовується відношення результату до витрат. Під результатом господарської діяльності підприємства можна розуміти величину прибутку та рівень рентабельності, а також показники, що характеризують його конкурентоспроможність: частку ринку, якість продукції, імідж продукції.

Проаналізовано сучасний стан виробництва зернових та зернобобових культур на прикладі приватного сільськогосподарського підприємства «Рось», що на Черкащині. Спеціалізація підприємства «01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), зернобобових культур та використання олійних культур».

Середньооблікова чисельність зайнятих у сільськогосподарському виробництві становила 24 та 27 осіб у 2021 та 2019 роках відповідно. Площа сільськогосподарських угідь та ріллі станом на 2021 р. складає 895 га, але з 2019 р. вона збільшилася на 21 %, що свідчить про екстенсивне розширення підприємства.

Головною метою розвитку виробництва зерна ПСП «Рось» Черкаської області є створення високопродуктивного конкурентоспроможного зернового

господарства. Вирішення цієї проблеми значною мірою залежить від формування оптимальної структури посівних площ для отримання найвищого економічного ефекту та виробництва високоякісної продукції на основі використання інноваційних технологій виробництва.

У загальній структурі валового збору продукції рослинництва найбільшу частку займає кукурудза на зерно – 42 % та пшениця – 39 %. Ці культури забезпечують найбільшу частину доходу ПСП «Рось». Позитивно, що у 2021 році обсяг виробництва ячменю збільшився до 2453 т, що вдвічі більше порівняно з 2019 роком. Збільшення обсягу виробництва ячменю відбулося за рахунок розширення посівних площ зернових культур на 29 га та підвищення врожайності на 4 т/га. Валовий збір кукурудзи на зерно у 2021 році знизився на 28 % порівняно з 2019 роком.

Частка виробництва пшениці знизилася у 2021 році порівняно з 2019 роком на 10,5 %, а кукурудзи на зерно та ячменю збільшилася на 13 % та 77 % відповідно. Насамперед це викликано подорожчанням оборотних засобів, зокрема паливно-мастильних матеріалів, мінеральних добрив та енергоресурсів. Протягом 2019 - 2021 років компанія отримала більше доходу від реалізації пшениці – 6,8 млн грн. або 36 % від загального обсягу реалізації, кукурудзи – 5,6 млн грн або 29 %. Дохід від реалізації соняшнику за 2021 рік склав 5 млн грн, ячменю – 1,3 млн грн.

Загалом виробництво зерна на сільськогосподарському підприємстві «Рось» за досліджуваний період є рентабельним та рентабельним.

Прибуток підприємства у 2021 році склав майже 11 млн грн, що є найвищим показником протягом 2019 - 2021 років. Найвищий рівень рентабельності спостерігається у пшениці – 34 %, що пов'язано зі зниженням собівартості продукції у 2021 році порівняно з 2019 роком. Успішне розв'язання проблеми підвищення економічної ефективності зернового господарства передбачає реалізацію комплексної системи заходів щодо збільшення виробництва та покращення якості зернових культур за умови

одночасного зниження витрат праці та матеріалів на одиницю продукції.

Інтенсифікація виробництва, як основний напрям економічного зростання зернової галузі, є складним, багатofакторним процесом застосування

ефективних та екологічно безпечних засобів і технологій, що базується на

досягненнях науково-технічного прогресу, інноваційних розробках,

застосуванні більш прогресивних засобів і технологій, форми організації та

оплати праці, управління та ефективні ринкові механізми.

Також доцільно запровадити вирощування нішевих зернобобових

культур у господарстві «Рос», оскільки вони є високорентабельними;

урізноманітнити сівозміни і, як наслідок, покращити фітосанітарний стан

полів та стан угідь (особливо при вирощуванні зернобобових культур);

диверсифікувати виробництво як спосіб зниження фінансових ризиків

компанії у разі неврожаю основних культур у господарстві.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

НУБІП України

1. Чередніченко Олена та Горяк Альона. Економічна ефективність виробництва зернових та зернобобових культур у сільськогосподарському підприємстві//Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал - 2022. - №10. - <https://nauka-online.com/publications/economy/2022/10/01-12>

НУБІП України

2. Чередніченко О.О., Горяк А.В. Концептуальні засади розвитку аграрного сектору економіки України в умовах глобальних викликів. Економічні засади ефективного господарювання в аграрній сфері, 2021.

НУБІП України

https://nubip.edu.ua/Sites/default/files/u191/programa_konferenciji_copv.pdf
3. Ільків Л.А., Горяк А.В. Сучасні тенденції виробництва зернових культур в Україні. // Colloquium-journal. – 2020. – №33 (85). – Ч. 3. – С. 53-56.

НУБІП України

<http://www.colloquium-journal.org/wp-content/uploads/2020/12/colloquium-journal-3385-chast-3.pdf>

НУБІП України

4. Чередніченко, О.О. (2021). The efficiency of organic crop production. Економічні горизонти, (1 (16)), 22-39.

НУБІП України

5. Економіка розвитку: Навчальний посібник. О.О. Чередніченко, Т.В. Мірзоева, Л.М. Степасюк, О.А. Томашевська. К. «ЦП «КОМПРИНТ»». 2022. - 405 с

НУБІП України

6. Заїка С.О., Романова Р.Р., Курган В.О. Підвищення економічної ефективності зерновиробництва в Україні. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 25. С. 39-42.

НУБІП України

7. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

НУБІП України

8. Cherednichenko, Olena, Val-Pryturko, Larusa. Modern condition and development of the specialized enterprises – rape producers // IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. - 2019. – Vol. 315(2). – Pp. 022018.

НУБІП України

9. Кафлецька С.Г., Козяр Н.О. Стан та проблеми розвитку ринку зерна в Україні. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1928>

10. Прогноз виробництва сільськогосподарської продукції в Україні у 2021 році / [Лупенко Ю.О., Месель-Веселяк В.Я., Гринченко О.Ю., Волосюк Ю.В.]; за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2021. 20 с.

11. Wang P., Deng X. & Jiang S. Global warming, grain production and its efficiency. Case study of major grain production region. *Ecol Indic.* 2019, 105, 563–570.

12. Андрійчук В.Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти / В.Г. Андрійчук, М.В. Зубець, В.В. Юрчишин. – К. : Аграрна наука, 2018. – 381

13. Крайняк О.К. Економічний та енергетичний аналіз технологій вирощування зернобобових культур / О.К. Крайняк // Інноваційна економіка: Всеукр. наук.-виробн. журнал. - 2011. - № 4. - С. 109-113.

14. Кафлевська С.Г., Козяр Н.О. Стан та проблеми розвитку ринку зерна в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1928>

15. Кернасюк Ю. Експортний тренд – нішеві культури. Агробізнес сьогодні. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/item/527-eksportnyi-trend-nishevi-kultury.html>

16. FAOSTAT. Trade. Crops and livestock products. URL: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/TP> 29. Ринки. Нішеві культури відвойовують землі у кукурудзи і соняшнику. Мій бізнес. URL:

<https://msb.aval.ua/news/?id=26110>

17. Чередніченко О.О. Економічні аспекти виробництва і споживання гречки в Україні / О.О. Чередніченко // Біоекономіка та аграрний бізнес. Т. 10, № 2, 2019. <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Bioeconomy/article/view/13726>

18. Чередніченко, О.О. (2021). Ефективність виробництва органічної продукції рослинництва. *Економічні горизонти.* 4(16). 22–29. <http://eh.udpu.edu.ua/article/view/252416>

19. Чередниченко Е.А., Христович В. Влияние себестоимости зерна на его ценовую конкурентоспособность // Синергия наук. 2018. № 28. – С. 418-427. – URL: <http://synergy-journal.ru/archive/article3144>

20. Cherednichenko O. Current state and development of specialized enterprises - producers of sunflower // Publishing House of Rzeszow University of Technology «MODERN MANAGEMENT REVIEW», MMR, vol. XXV, 27 (2/2020). April-June 2020. URL: <http://doi.prz.edu.pl/pl/publ/zim/419>

21. Бабинець Т.Л. Доцільність використання ресурсоощадних технологій в Україні / Т.Л. Бабинець // АгроІнком. – 2017. – № 11-12. – С. 31-

37. 22. Авраменко Т.П. Підвищення конкурентоспроможності та якості зерновиробництва в Україні / Науковий вісник Херсонського державного університету Випуск 11. Частина 1.- 2015.- с.49-53

23. Система землеробства No-till. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/2010-06-11-12-53-00/221--no-till.html>

24. Prohrama (2011), “Ukraine grain – 2015” available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/lavs/show/>.

25. Аналітики АПК-Інформ підвищили оцінку виробництва зерна в Україні на 2021/22 МР. URL: <https://www.apkinform.com/uk/news/152119>.

26. Попов С., Авраменко С., Манько К., Бєдєніхіна А. Вплив норми висіву на урожайність пшениці озимої [Електрон. ресурс].– Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/2010-06-11-12-53-00/1792-2013-09-26-11-37-53.html>

27. Лупенко Ю.О. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / Ю.О. Лупенко; за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. - К.: ІАЕ, 2012. - 182 с.

28. Mirzoiëva, Tetiana & Heraimovych, Violeta & Humeniuk, Iryna & Tomashevskaya, Olga & Cherednichenko, Olena. (2020). Economical assessment of

medicinal plants market concentration and monopolization level in Ukraine. E3S Web of Conferences. 164. 09025. 10.1051/e3sconf/202016409025.

29. Малишко Є. Нішеві культури: боротьба за фермера. Агробізнес сьогодні. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/7920-nishevi-kultury-borotbaza-fermera.html>

30. Ільїн В.Ю. Вплив інновацій на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств в умовах глобалізації / В.Ю. Ільїн // Часопис економічних реформ. Науково-виробничий журнал. - №1(17). - 2015. - С. 84-88.

31. Рябчик І.В. Нові підходи до аналізу ефективності сільськогосподарських підприємств / І.В. Рябчик, В.В. Галушко // Економіка АПК. - 2014. - № 3. - С. 101-108.

32. Чередніченко, О.О. (2021). The efficiency of organic crop production. *Економічні горизонти*, (1 (16)), 22-29.

33. Кафлевська С.Г., Козяр Н.С. Стан та проблеми розвитку ринку зерна в Україні. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1928>.

34. Кравченко О.А., Бевзенко Х.С., Бут Є.М. Економічна концепція підвищення ефективності діяльності виробничих підприємств / О.А. Кравченко, Х.С. Бевзенко, Є.М. Бут // Економіка: реалія часу. - 2015. - №5(21). - С. 69-76.

35. Богданович О.Г. Аналіз ефективності діяльності підприємства на засадах узгодження інтересів груп економічного впливу. Маркетинг і менеджмент інновацій / О.Г. Богданович. - 2017. - №1. - С. 45-58.

36. Сафронова О.М. Управління якістю продуктів переробки с-г сировини / О.М. Сафронова - Х.: Вид-во навч. метод. центру заоч. навч. с.-г. вузів України, 2016. - 265 с.

37. Аграрний сектор України тенденції, суб'єкти, перспективи реформування. / Чова Україна. - інститут стратегічних досліджень. - Київ - 2015. 28с.

38. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. К.: ІЗМН, 2018. - 512 с.

39. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз / В.Г. Андрійчук – К.: КНЕУ, 2018. - 292с.

40. Бороденко, К.С. Інноваційне забезпечення розвитку зерновиробництва // Економіка АПК. – 2017. – №1 – С. 139-144

41. Інноваційні агротехнології: монографія / Д.І. Мазоренко [та ін.]; ред. Д.І. Мазоренко, Г.Є. Мазнев. - Х.: ХНТУСГ, 2015. - 385 с.

42. Кваша, С.М. Економічне обґрунтування програми виробництва зерна пшениці в Україні // Економіка АПК. – 2013. – № 3. – С. 16-24

43. Ніценко В.С., Дворніков І.А. Проблеми та напрямки підвищення конкурентоспроможності виробників зерна // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. Том 14. Вип. 2 (30), с.22-33

44. Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств регіону: теорія, методика, практика: монограф. / М.К. Паркомець, В.В. Гудак, - Тернопіль: ТНТУ, - 2014. - 256с

45. Петров П.В. Агротехнологія і технологічні карти вирощування сільськогосподарських культур : навч. посіб. / Петров П.В., Посполітак Т.Є., Юркевич С.О – КС Аграрна освіта, 2019. – 268 с.

46. Рудницька А.С. Рівень ефективності інноваційного розвитку зерновиробництва // Агроінком. – 2012. – № 10-12. – С. 51-54.

47. Формування і розвиток ринку зерна в Україні / [Шпикуляк О.Г., Воскобойнік Ю.Г, Саблук Р.П., Овсянніков О.В.]. - К.: ННЦ ІАЕ, 2018. - 190 с.

48. Шкурєнко Л.В. Резерви підвищення ефективності виробництва овесних зернових культур // Інноваційна економіка. – 2020. – № 11 – С. 98-101.

49. <http://www.economy.navka.com.ua/?op=1&z=2736>

50. <http://global-national.in.ua/archive/10-2016/61.pdf>

51. http://www.agrosvit.info/pdf/6_2018/4.pdf